

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE

Ústav slavistických a východoevropských studií

Východoevropská studia se specializací LITUANISTIKA

SVĚT BEZ HRANIC V DÍLE S. T. KONDROTASE

DIPLOMOVÁ PRÁCE

PRAHA 2009

Vypracovala: Martina Fantová

Vedoucí diplomové práce: Doc. PhDr. Ilja Lemeškin, Ph.D.

Poděkování Doc. PhDr. Iljovi Lemeškinovi, Ph.D. za vstřícnost a trpělivost, se kterou vedl mou práci a věnoval se mi po celou dobu studia; dále děkuji za podporu své rodině, Michalovi a mým přátelům.

*„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s využitím literatury uvedené v příloženém seznamu.“*

.....
Martina Fantová

V Praze dne 11. prosince 2009

Anotace

Téma této diplomové práce je literární svět současného litevského prozaika Sauliuse Tomase Kondrotase (nar. 1953). Jeho povídky a romány jsou zasazeny do litevského i celosvětového literárního kontextu. Potvrzuje se vliv magického realismu a surrealismu, a hledá se Kondrotasův zdroj inspirace v tvorbě dalších autorů, jako např. F. M. Dostojevského nebo W. Faulknera. Vyzdvihuje se osobitý Kondrotasův styl a časté náměty společné pro celou jeho tvorbu (např. téma smrti, podrobné vyjmenovávání, překračování hranice běžného vnímání světa, barvitý popis). Povídky, ale hlavně složitá skladba románů jsou naplněny jak biblickými, tak pohanskými a mýtickými motivy.

Anotacija

Šito diplomo tyrinėjimo tema yra lietuvių rašytojo literatūros pasaulis – tai yra rašytojas Saulius Tomas Kondrotas (1953). Jo apsakymai ir romanai yra apžiūrėti iš lietuvių ir pasaulinių literatūros kontekstų. Patvirtintas yra magiško realizmo ir taip pat surrealismo įtaka, bei Kondrotaso inspiracija sužinota iš Dostojevskio arba Faulknero prozos. Individualinis stilius, be to ir siužetai pakartoti visame Kondroto darbe (pavz: mirties klausimas, smulkmeno išvardymas, persikelimas už kasdienio pasaulio ribų, spalvuoti aprašymai). Apsakymų bei pagrindiniai sudėtinga romanų struktūra yra užpildyti bibliinių, pagonių ir mytų motyvais.

Annotation

Diploma work is focused on the work of a contemporary Lithuanian prose writer Saulius Tomas Kondrotas (1953). His tales and novels are placed into the Lithuanian and world literary context. The impact of magic realism and surrealism is confirmed; an inspiration is found in the work of other authors as F. M. Dostojevskij or W. Faulkner. Kondrotas is appreciated for individual style and topics common for his work, such as a phenomenon of death, detailed recitation, border crossing of common life perception, colourful description. The tales and especially the structure of novels are full of not only biblical, but also pagan and mythic motives.

OBSAH

1. ÚVOD	6
2. ŽIVOT S. T. KONDROTASE A PŘEHLED JEHO TVORBY	7
3. POVÍDKOVÁ TVORBA S. T. KONDROTASE	11
3. 1 Celkový náhled	11
3. 2 Povídka Facecija: surrealismus	11
3. 3 Povídka 1892 metų progreso idėja: téma „nový člověk“	13
3. 4 Povídky Kaip mano prosenelis grįžo į doros kelią, Pilkieji akmenys, baltosios šaknys: funkce mýtu	13
3. 5 Kentauro herbo giminė: historický aspekt	15
3. 6 Povídka Raudona lapė: metamorfóza	17
3. 7 Povídky Rytas išaušo, Kabantis namas: lidské smysly	18
3. 8 Povídky Eskizas, Rūke mano siela: téma smrti.....	23
3. 9 Povídka Meilė pagal Juozapą: pražské prostředí	24
3. 10 Povídka Tautos gimimas: problematika komunity „my/vy“	26
3. 11 Povídka Kolekcionierius: každodennost s fantazií.....	30
4. ROMÁNOVÁ TVORBA S. T. KONDROTASE	34
4.1 Román Žalčio žvilgsnis	34
4. 1. 1 Styl, žánr a struktura románu	35
4. 1. 2 Mýtické dimenze	38
4. 1. 3 Vliv magického realizmu.....	40
4. 2 Román Ir apsiniauks žvelgiantys pro langą.....	44
4. 2. 1 Pokračování vlivu magického realizmu.....	44
4. 2. 2 Stylistické prostředky, děj.....	49
4. 3 Biblické motivy v románech Žalčio žvilgsnis a Ir apsiniauks žvelgiantys pro langą	51
4. 3. 1 Bible jako zdroj inspirace	52
4. 3. 2 Kainovo provinění	54
4. 3. 3 Oblast mravnosti	57
4. 3. 4 Historická zkušenost, krutý Bůh	59
5. ZÁVĚR	62
6. SEZNAM STUDIJNÍ LITERATURY	64
7. PŘÍLOHY	68

1. Úvod

Obr. 1: Portrét S. T. Kondrotase z roku 2008¹

Saulius Tomas Kondrotas nás ve svém díle zavádí do světa plného nejasností, náhodností, náhlých změn osudů hrdinů. Z logického hlediska jsou někdy události nevysvětlitelné, vše je v kontrastu se skutečným, každodenním životem. Velmi příznačný pro celou jeho tvorbu, pro další povídky i romány, je název první sbírky povídek, jakoby Kondrotas její název zvolil programově - *Pasaulis be ribų*² (čes. Svět bez hranic). A skutečně, svět tu nemá hranic, dějí se neuvěřitelné věci: z těla čtrnáctileté dívky Raketel vane silný vítr; z jednoho muže se během chvíle stane molekula velikosti zrnka prachu a dostane se tak do motoru svého motocyklu; stařec si vytvoří nábytek pro obry, aby se tak stal nesmrtelným pro další generace, kníže a jeho žena se kvůli nesmírnému strachu promění v ještěrky, další postava se setkává se svým zemřelým bratrem u výlohy masny; vypravěč v jedné z povídek se stane sběratelem východů a západů slunce; zemřelá postava románu vede rozhovor se svým mrtvým synem; další osoba, na kterou Bůh „zapomněl“, nemůže umřít, protože byla jednou špatně pohřbena.

To jsou ovšem jen střípky z Kondrotasovy tvorby. Než se podíváme dál do jeho světa a střípky si složíme ve větší celek, seznámíme se nejprve s autorem samotným, s jeho názory a se vším, co je známo o jeho životě.³

---

¹ Fotografie z roku 2008 převzata z článku: <http://www.alietuvis.us/al/index.php?news=109> („Los Angeles pamilau iš pirmo žvilgsnio“, Vita MALINAUSKIENĖ).

² V celém textu jsou litevské názvy povídek, sbírek či románů vyznačeny kurzívou a je-li dílo v textu zmíněné poprvé, závorce je uveden jeho český překlad. Pokud česká varianta názvu neexistuje, dovolila jsem si jej přeložit.

³ Informace o autorovi a jeho díle jsem čerpala z různých odborných studií, encyklopedií, článků v literárních časopisech či z publikovaných rozhovorů s Kondrotasem, které jsou uvedeny v seznamu studijní literatury v závěru práce.

2. Život S. T. Kondrotase a přehled jeho tvorby

Současný litevský prozaik, scénárista, publicista a fotograf **Saulius Tomas Kondrotas** (v textu dále jen Kondrotas) se narodil 30. ledna 1953 v Kaunasu. Když mu bylo pět let, rodiče se rozvedli a do jeho deseti let se o něj starala babička v městečku Seredžiai. Kondrotas vzpomíná i na svého dědečka, který byl poslán do vyhnanství na Sibiř - byl ateliérový fotograf.

Když mu bylo na malém městě těsno, domluvil se s matkou a přestěhoval se k ní do Vilniusu, kde vychodil základní a střední školu. O pozdějším osudu rodičů je známo jen následující: otec v současné době žije v Austrálii, kam odjel až po Kondrotasově emigraci; matka se znovu provdala za muže, který se poté stal vicepremiérem.

V roce 1976 Kondrotas ukončil obor filozofie a psychologie na Katedře historie na Vilniuské univerzitě (téma diplomové práce - Platónovy politické ideje). V letech 1975-76 pracoval v encyklopedické redakci (lit. Vyriausioji enciklopedijų redakcija), následně v období let 1977-80 působil jako pedagog v Institutu umění na katedře marxizmu (lit. Dailės instituto Marksizmo katedra), přednášel zde filozofii. Říká se, že mimo jiné právě toto prostředí dávalo Kondrotasovi impuls k tvorbě.

Tvořil již od svých studentských let, svoji první kratičkou povídku napsal v patnácti letech. Jak sám vzpomíná, poslal ji ručně napsanou do novin, po jejím otisknutí dostal svůj první literární honorář. Samostatné povídky mu vycházely od roku 1969, ale teprve kolem roku 1980 se rozhodl pro dráhu profesionálního spisovatele. Kromě povídek psal vše, čím si mohl vydělat peníze: filmové scénáře, např. k filmu *Turtuolis, vargšas...* (1982, čes. Boháč, ubožák...), scénář napsaný podle románu Irwina Showa – čtyřdílný film z období od 1945 až po současnost o německé rodině, která emigrovala do USA); scénáře pro televizi a divadlo, kritické články, reklamy pro rádio. Napsal také filmový scénář ke svému románu *Žalčio žvilgsnis*, který byl natočen v roce 1990. Celkově se mu dařilo prosadit i přesto, že nebyl nikdy členem komunistické strany.

V roce 1986 ve svých třiatřiceti letech emigroval, prvně zamířil do Ameriky, kde cestoval a prezentoval svoje knihy v rámci společnosti litevských emigrantů. Poté žil několik let v Německu v Mnichově, kde od roku 1989 pracoval v litevské sekci pro rádio Svobodná Evropa. V roce 1995 na pozvání českého prezidenta Václava Havla se litevské oddělení rádia Svobodná Evropa přestěhovalo do Prahy a Kondrotas s ním. Působil zde do r. 2003, kdy bylo vysílání ukončeno.

Obr. 2: S. T. Kondrotas v pražském studiu⁴

V současné době, od roku 2004, žije Kondrotas opět ve Spojených státech v kalifornském Los Angeles (podle rozhovoru z roku 2008 pracuje ve společnosti „Bidz.com“, která se zabývá mezinárodními aukcemi na internetu). Z prvního manželství má dvě dcery, které žijí v Litvě.

V roce 2002 mu byl udělen řád litevského velkoknížete Gediminase.

Mluví plynule rusky, anglicky, německy. Sám o sobě říká, že není patriotem a že osud Litvy ho zajímá stejně jako osudy jiných národů, ale přesto je s Litvou, ať chce nebo nechce, spojen, protože litevsky mluví a litevsky také přemýšlí. I když se snaží o univerzálnost svých děl, jak i sám prezentuje, v jeho díle je často děj zasazen do litevské krajiny, do litevských městeček, postavy mají litevská jména. Pro vysvětlení jeho „ne/patriotizmu“ používá trefné přirovnání - když se rozvedete se ženou, časem se vám podaří na ni i zapomenout, ale od vlasti se takto odpoutat nedokážeme, to jednoduše nejde.

Svoji emigraci až v době perestrojky odůvodňuje tím, že předtím věděl, že by nebylo návratu, ale připravoval se k ní celých deset let. Navíc v jednom z rozhovorů z roku 1987⁵ přiznává, že neměl dost síly a odvahy, aby nahlas protestoval proti tehdejšímu režimu, rozhodl se tedy alespoň pro neúčast v zavedeném systému. Na všetečné otázky redaktora, který se vyptává, jaké štěstí jel za hranice hledat, odpovídá velmi prostě, jednak se vyhýbá právě nevhodné formulaci hledat štěstí, ale svoje putování bere pragmaticky, prostě a jednoduše poznává svět a cestuje. Cítí se svobodný, cítí se jakoby znovu narozený, je plný radosti, nikdy si nepomyslel, že by takový pocit „znovuzrození“ mohl ještě prožít, to je pro něj důležité. V té době hovoří o úmyslu dále pokračovat v nastartované spisovatelské profesi. Bohužel ale poté co Kondrotas opustil Litvu, v psaní nepokračuje, svůj původní záměr nasměroval do jiné oblasti umění, soustředil se a momentálně i soustředí na fotografii. Pro

⁴ Fotografie z pražského vysílání; zdroj v článku: NAUJASIS ŽIDINYS-AIDAI 2004 / 1.2, KLAUSĖTĖS LAISVOSIOS EUROPOS RADIJO, Saulius Tomas Kondrotas (www.aidai.lt)

⁵ L. Mockūnas ir V. Kavolis, Lyg gyvenimas prasidėtų iš naujo, Pokalbis su Kondrotu, Akiračiai, 2, 1987

doplnění, v tomtéž článku se i dozvídáme se, že Kondrotas si psal hlavně sám pro sebe a totéž opakuje i v dalším pozdějším rozhovoru z roku 1992⁶. Mrzí ho sice, když kritikové nenajdou v jeho díle to, co on sám chtěl, aby v něm oni a čtenáři našli, ale více méně bere psaní jako potěchu hlavně sám pro sebe. Na jednom místě tvrdí, že ho vlastně čtenář jako takový nezajímá, a někdy i jemu samotnému se s odstupem času některá díla nelíbí. Ve zmiňovaném rozhovoru z roku 1992 nám potvrzuje, že nemá další ambice na psaní, tento stav podle dostupných informací a zdrojů stále trvá. Kromě tří nových povídek pocházejících z období jeho pražského pobytu literární tvorbu po opuštění Litvy skutečně již neobohatil.

Jako fotograf se Kondrotas sice představil veřejnosti až v posledních letech, ale s fotografováním začal už v raném mládí. Náklonost k fotografii zdědil po svém dědečkovi. Kondrotasovy fotky se objevují na výstavách, vychází v odborných časopisech. Nedávno si dokonce založil svoji internetovou stránku⁷, kde se prezentuje jen jako fotograf. V roce 2003 začal fotografii i studovat na Institutu fotografie v New Yorku (angl. *New York Institute of Photography*). Své fotografické dílo představil i ve sbírce povídek *Meilė pagal Juozapą* vydané v roce 2004:

Obr. 3: Fotografie S. T. Kondrotase⁸

Ukázku dalších fotografií naleznete v Příloze 1 této práce.

⁶ Nikolė Zand, Saulius Kondrotas - Žmogus be tėvynės iš įsitikinimo (pokalbis - išspr. Le Monde 1992 11 06), Literatūra ir menas, 1992 lapkričio 28 (iš prancūzų kalbą vertė V. Bikulčino)

⁷ Kondrotasova fotografická tvorba je k nahlédnutí na následujících webových stránkách:

www.lastreetphoto.com, www.art.com, www.alamy.com, www.artistrising.com, www.kondrotas.com

⁸ Tato fotografie byla použita na přebal knihy Saulius Tomas Kondrotas, *Meilė pagal Juozapą* (sbírka), Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, Vilnius, 2004 (zdroj: www.art.com).

Přehled doposud vydané prozaické tvorby S. T. Kondrotase:⁹

- *Pasaulis be ribų* (1977, čes. Svět bez hranic) - soubor povídek
- *Ivairių laikų istorijos* (1982, čes. R. Parolek: Příběhy z různých dob/Vlčková: Historie různých dob) - soubor povídek
- *Žalčio žvilgsnis* (1981, čes. R. Parolek: Pohled užovky) – román
- *Ir apsinauks žvelgiantys pro langą* (1985, čes. R. Parolek: A zamračí se ti, co se dívají oknem nebo A.Vlčková: A zamračí se hledící z okna; pro srovnání anglicky: *And Those That Look out of the Windows Be Dimmed or And Faces of Those Glancing through the Windows Will Darken*) - dvoudílný román
- *Kentauro herbo giminė* (1989, čes. Kentaurův rod)
- *Meilė pagal Juozapą* (2004, čes. Láska podle Josefa)

Román *Žalčio žvilgsnis* byl přeložen do němčiny, maďarštiny, lotyštiny a francouzštiny; do francouzštiny byl přeložen rovněž román *Ir apsinauks žvelgiantys pro langą*. Povídky byly přeloženy do lotyšského, srbského, finského, ruského a polského jazyka.

---

⁹ Podrobnější přehled tvorby, včetně všech povídek i odborných prací a odkazů na jeho tvorbu: viz. Studijní literatura v závěru práce.

3. Povídková tvorba S. T. Kondrotase

3. 1 Celkový náhled

Z hlediska literárních odborníků je Kondrotas považován za "virtuóza", všechny jeho knihy jsou totiž stylisticky odlišné. Rozmanité jsou rovněž i jím používané způsoby mluvy a formy psaní vůbec. Struktura povídek a románů je mnohdy složitá a nepřehledná, tímto a také jistou iracionalitou ovšem Kondrotas vyvolává i mnoho negativních kritik.

V litevských encyklopediích se Kondrotas řadí k autorům tzv. střední generace, tj. narozeným v 50. letech. Vedle Kondrotasova jména zde mimo jiné najdeme autory jako jsou Ričardas Gavelis, Jurgis Kunčinas a Ramūnas Klimas. Český lituanista Radegast Parolek jej v kontextu litevské literatury řadí do exilové literatury¹⁰, tzv. třetí vlny (třetí generace exilových spisovatelů), za vrstevníka mu jde ve dvojici Icchokas Meras.

Zjevnou inspiraci Kondrotas hledal u svých kolegů v krajích Latinské Ameriky a Španělska, kteří tvořili tzv. magický realizmus¹¹. Později v tomtéž duchu píše i další litevští autoři, např. Vidmantė Jasukaitytė, Ričardas Gavelis, Jurga Ivanauskaitė a Jolita Skablauskaitė. Vlivu magického realizmu v Kondrotasově tvorbě se budu věnovat ve své práci podrobněji.

3. 2 Povídka Facecija: surrealismus

Kondrotasova tvorba bývá též často označována jako surrealistická. U pojmu surrealismus¹² se zastavím a využiji ho k zahájení slibovaného putování Kondrotasovým světem literární tvorby. Vhodnou ukázkou pro literaturu se surrealistickým přídomkem

---

¹⁰ Kondrotas před odchodem do exilu otiskl v Litvě jen dva sborníky – Svět bez hranic 1977 a Příběhy z různých dob, 1982, ostatní dílo vydal v zahraničí.

¹¹ Magický realizmus je literární žánr, ve kterém se magické prvky objevují v jinak realistickém prostředí. Často je spojován s boomem tohoto žánru v Jižní Americe v 2. pol. 20. stol. a to především s knihou Sto roků samoty od Gabriela Garcíi Márqueze. Znaky tohoto žánru: magické prvky, které působí přirozeně, ale nejsou vysvětleny, protagonisté je přijímají, nehledají v nich logiku; množství detailních vjemů. Zakřivuje plynutí času do smyčky nebo ho úplně vynechá. Někdy také dochází k opakování minulosti v přítomnosti; k obrácení příčiny a následku. Obsahuje legendy a folklór. Zobrazuje události z různých úhlů pohledu. Může být protestem proti totalitnímu režimu či kolonizaci. Může se odehrávat nebo vzniknout v místech míšení kultur.

¹² Surrealismus je umělecký směr (nadrealismus). Usiluje o osvobození mysli, zdůrazňuje podvědomí. Počátky surrealismu navazovaly na dadaismus. Byl také negativní odpovědí na první světovou válku, ale měl pozitivnější názor - tj. svět může být změněn a transformován do místa lásky, svobody, a poezie. Byl vypracován systém schopný reagovat na společenské, filosofické, umělecké otázky a problémy své doby. V surrealistickém manifestu A. Breton definoval surrealismus jako "čistou duševní automatizaci", kde je cílem posílit písmem, kresbou a výrazovými prostředky všeho druhu skutečnou funkci myšlenky. Při tvorbě má být umělec ponořen sám do sebe a bez jakékoli rozumové kontroly zaznamenávat stavy své duše. Lze jej rozdělit na dvě základní období: 1. intuitivní období – věří ve všemohoucnost myšlenky postavené nad realitu. V tomto období (přibližně do roku 1926) se opíral o filozofický idealismus. 2. politické období - surrealisté si začali uvědomovat vázanost svého experimentu a pociťovali nutnost vyjádřit se k tehdejšímu politickému řádu. Učinili to veřejným protestem proti kolonialismu. Od této doby nastává jejich přibližování levici, která je zavedla až k obdivu SSSR.

najdeme například v povídce s názvem *Facecija* (z latiny, čes. Výsměch), kde Kondrotas přikládá důležitost k podrobnému vyjmenovávání věcí. Člověk zmenšený na maličkatou částici cestuje motorem svého vlastního automobilu a přitom jsou detailně a technicky popisovány jeho části: objem válců, stupeň komprese, typ karburátoru. Právě díky tomuto vyjmenovávání podrobností jsou jeho texty označovány za surrealistické. Celkově zde popis detailů působí až groteskně. Na grotesknosti, chceme-li absurdnosti či nelogičnosti tu přispívá i starost hrdiny, když si během své dobrodružné cesty motorem kontroluje, zda má stále v kapse mléko, které si předtím ještě stačil koupit.

Poněkud předběhnu ve své práci, když pro tento případ podrobného výčtu věcí zmíním i Kondrotasův román *Žalčio žvilgsnis* - při procesu loučení a pohřbívání je pro vypravěče důležité zmínit všechny různé druhy pochutin a pití, které se budou na smuteční hostině podávat. Zde uvádím jen část z dlouhého seznamu, který v povídce zabírá rozsah dvou stran: „*Bylo tu všechno možné – rybí pochoutky, candát, dušená zelenina a zelí, raci s chřestem, velmi chutné kuřecí maso. Byl tu i rybíz, angrešt, maliny se sirupem i bez nich, bramborové víno, cikorka, káva, sýry české i švýcarské, uzené sýry a další všemožné pokrmy. Ani si na vše dnes nevzpomenu.*“¹³

Surrealisticky označovaných děl je však v Kondrotasově tvorbě mnohem více, jak později uvidíme.

Obr. 4: Fotografie S. T. Kondrotase¹⁴

¹³ Ukázka přeložena z: S. T. Kondrotas - *Žalčio žvilgsnis*, leidykla „Baltos lankos“, Vilnius, 2001, str. 20-21

¹⁴ Fotografie od S. T. Kondrotase, kterou připojuji jako vhodné ilustrační foto vzhledem k obsahu povídky *Facecija*, fotografie převzata z: www.culture.lt

3. 3 Povídka 1892 metų progreso idėja: téma „nový člověk“

Polemika s pokrokovou ideou, s "novým člověkem" tvoří základní konflikt v tvorbě Kondrotase, zejména v jeho románech. Ale i ve většině povídek je tento konflikt vyjádřen, někdy sice nepřímou tím, že překračujeme hranice běžného světa, někdy je ale tato polemika hlavním tématem, jak je tomu např. v povídce *1892 metų progreso idėja* (čes. Myšlenka vývoje roku 1892). Její hlavní hrdinové, bratři, věří v lepší zítřky, odstěhují se do města, aby si našli práci. Žijí běžnými starostmi. Stanou se řidiči převratného nového dopravního prostředku, tramvaje řízené koňmi (nebo-li koňky). Koňka se stává symbolem nové doby, nástupu „nového člověka“. Bratři si malují budoucnost v těch nejlepších barvách. Po nějakém čase, zjišťují, že tramvaj je spíš smrtící zbraň, neboť pod jejími koly skončí mnoho životů. Jeden z bratrů Gudukas tíhu „vinny“ neunese, psychicky spadne až na úplné dno a zabije se skokem z okna. Gudukas je charakterizován jako citlivý člověk, měl v oblibě zvířata, za první výplatu si pořídil papouška, s kterým promlouval. I proto byl z počátku rád, že mohl pracovat s koňmi. Hrdinové se nedostávají do vysněného ráje, naopak, na konci povídky se jako protiklad objeví biblický motiv – sarančata jako boží trest seslaný na lidstvo.

Na začátku povídky se projevuje i další častý Kondrotasův námět – boj dobra se zlem. Gudukas se v minulosti účastnil boje, při kterém dostal rozkaz od svého velitele, aby se v bitvě snažil zamilovat do svého nepřítele. Touto taktikou mají vojáci zabíjet a milovat současně. Takový zážitek ho poznamenává na celý život, po dva následující roky je jako tělo bez duše a musí se o něho starat bratr; nejedl, nekomunikoval, jen ležel a pomočoval se, až se jednoho dne najednou probral a začal znovu žít. Poté si bratři našli práci v Kaunasu u koňky, jak je převyprávěno výše.

Na úplný závěr povídky se bratři setkávají u výlohy na maso, bratr mu vypráví o svatbě s Belou, jejich milou sousedkou, která se i o Gudukase starala a která jim dříve chystávala svačiny do práce. Z rozmluvy vypadá, že Gudukasova duše našla klid. Touto závěrečnou scénou Kondrotas překračuje hranice běžného života a podkrývá i tajemství života posmrtného.

3. 4 Povídky *Kaip mano prosenelis grįžo į doros kelią, Pilkieji akmenys, baltosios šaknys*: funkce mýtu

Proti současnosti staví Kondrotas mýty, které byly většinou čerpány z litevského folklóru nebo z Bible. Mýtus v literatuře je z hlediska literárních badatelů nahlížen různě. V rámci naší analýzy znamená mýtus v literatuře použití struktury obrazů, symbolů a dějů,

jejichž prototypy se formovaly v dávných dobách naší kultury a nyní se promítají do skutečnosti. U Kondrotase můžeme najít mytologické tematiky poměrně hodně.

Nejjasněji je to v rámci povídkové tvorby vidět v povídkách: *Kaip mano prosenelis grižo į doros kelią* (čes. Jak se můj pradědeček vrátil na dobrou cestu) a *Pilkieji akmenys, baltosios šaknys* (čes. Šedé kameny, bílé kořeny).

V první povídce vypravěč v osobě z jednoho členů rodiny vypráví o svém pradědečkovi, který se chtěl stát nesmrtelným prostřednictvím svých činů. Po několika nepovedených pokusech se mu to nakonec podařilo. Vyrobil si obří nábytek a začal ho používat. Z počátku se mu lidé vysmívali, ale když sami usedli do obrovského křesla, najednou se cítili větší a důležitější. Zanedlouho si takový nábytek vyrobili i ostatní sousedé a jejich nově získaná sebeúcta jim nedovolila pokračovat ve špatnostech, opíjení se, nadávání si a rvačky, které byly do té doby na denním pořádku. Duševně obrozená vesnice zvolila starce starostou. Po jeho smrti vdova prozradila dětem tajemství, že nábytek stařec vyrobil proto, aby se potomci domnívali, že byl obr. V povídce se takto zvětšené věci stávají až surrealistickými obrazy - ukazují za logickou hranicí psychologickou pravdu, která je ze své podstaty paradoxní. Dětské přání dědečka oklamat okolí ve skutečnosti změnilo chování jeho i ostatních k lepšímu. Jeho dobře vymyšlená lež vypěstovala sebeúctu, která tvoří základ lidské důstojnosti a společenských hodnot.

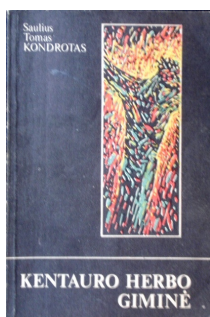
Druhá z uvedených povídek v podstatě volně navazuje na předchozí. Po smrti starce se nějaký čas jeho památka uctívá, ale pak se na něho zapomene a vše se vrátí do starých kolejí. Především nová generace začne jeho postavu považovat jen za mýtickou bytost a vrátí se znovu k pití a dalším neřestem. Tuto skupinu zastupuje zlá postava Dodase. Lidé a zvířata chřadnou a půda se stává neúrodnou. V povídce je barvitě popsáno zchátralé tělo, ve skutečnosti třicetiletý muž vypadá vzhledem na šedesátiletého starce. Obyvatele zachrání až chudý rybář Nikodemas, opilec, který po patnácti letech popíjení prozřel a nechal se vnitřním hlasem dovést k řece, cítil, že přinese lidem znovuzrození a že je k tomu předurčen. Řeka je v povídce personifikována do dívky, která rybáře zavolala k sobě. Nikodemas vyloví z řeky podivnou skříňku s tajuplným nápisem, o které si lidé myslí, že jim má přinést štěstí. Skříňka se stává novým uctívaným objektem. Lidé ji postaví oltář a obnovuje se úcta i k starému nábytku. Vrací se čest, sebeúcta a morálka. Poprvé se uctívání zrodilo ze starcovy lži, a podruhé ze špatného pochopení nápisu na skříňce. V závěru povídky totiž, pouze čtenářům, jeden mladík objasňuje, že se jedná o urnu s jeho zemřelou snoubenkou a s latinským nápisem na obalu VIR – Virginiae Favilla, kterou hodil před časem do řeky, ostatním ale nic

neprozradí. Obsah mýtu a víry zde není důležitý, může být i mylný, ale důležitá je zde funkce mýtu - vypěstovala v lidech úctu k minulosti a zároveň i sebeúctu a morálku.

V závěru povídky se objevuje navíc národní význam: do té doby neznámá vesnice je pojmenována „*Seredžiu miestelis ant Dubysos kranto*“ (čes. městečko Seredžiai na břehu řeky Dubysy; inspiraci pro pojmenování vesničky Kodrotas mohl čerpat z dětství, narodil se ve stejnojmenné vesnici) a podle jedné z legend z 19. století právě zde, v Seredžiai, římský vůdce Palemonas založil první litevský stát. Kondrotasův univerzální mýtus znovuzrození se tak stává i národní legendou, která vyjadřuje velikost minulosti, duchovní úpadek a znovuzrození naděje.

3. 5 Kentauro herbo giminė: historický aspekt

Když Kondrotas využívá litevskou historii, postupně zjišťujeme, že je to spíše za účelem zkoumání psychologie člověka. Historické pozadí napomáhá exotičnosti, dovoluje svobodněji modelovat elementy skutečnosti. Některými aspekty navíc připomíná zmiňovaný magický realizmus Latinské Ameriky.

Obr. 5: Přebal knihy Kentauro herbo giminė¹⁵

Stejně jako v předchozí povídce je trocha litevské historie a reálií i v povídce *Kentauro herbo giminė* (čes. Kentaurův rod). V textu se setkáváme opět s legendou o původu Litevců z italského rodu. V 5. století n. l. římský kníže Palemonas utekl z Itálie před nájezdy hunského krále Atily a tam se, v oblasti kolem Žemaitije, usadil. Založil tak velký rod, kterému bylo ale předurčeno zaniknout a přetrvat jen v jednom z rodů. Záchrana byla v případě naší povídky v rodě Kentaurů – jehož zástupcem je kníže Utenis, který i celý příběh vypráví, rod je zachráněn v jeho synovi Šventaragisovi, který byl napůl člověk a napůl kůň.

Utenis nás seznamuje se svým rádcem Varšasem, který slouží u jeho rodu po několik generací a nechává si od něho vyprávět proroctví, které jednoho dne přinesl Jučas, jenž byl zcela bez vlasů, obočí, řas. Svým vzhledem budil dojem jakési nadpozemské bytosti a navíc

¹⁵ Obrázek z přebalu knihy Kentauro herbo giminė, obrázek převzat z: <http://raidinuosi.wordpress.com/2009/07/26/knyga-kentaurams-apie-kentaurus/>

nikdo neznal ani jeho ani pána, kterému sloužil a o kterém nechtěl nic prozradit. Dozvídáme se jen, že jeho pán Jeremferdenas ho poslal, aby šel 40 dní beze spánku a přinesl zprávu právě o zániku rodu.

Povídka odpovídající svým rozsahem více novele než povídce, začíná promluvou: „*Je něco v nás, co nás nutí se toulat po nocích jako zloděj nebo člověk, který je opojen vínem, hrubě urazí svého vládce a druhý den ráno s velkým neklidem očekává, jak to všechno dopadne, jaký bude další jeho osud. Kdo nebo co je ukryto na dně naší duše? Odkud se to vše bere?*“¹⁶, o které nám ze začátku není jasné, kdo je jejím mluvčím, až po pár větách se dozvídáme, že hovoří otec Utenis se synem. A takto jsme i my čtenáři, hned kontaktováni a „vtáhnutí“ do děje. V povídce jsou známá jména litevských knížat (kníže Utenis a kněžna Visgalė), popisován středověký lov, symbolika sv. Jiřího. Povídka je ale přese všechno více psychoanalýzou vypravěče – knížete, který vypráví o zániku svého rodu a také o svém svědomí a strachu. Ten sdělil po otci Kukovaitisovi, který byl schopný najednou vyskočit z kůže a dávat strach na sobě znát. Utenis nevěděl, proč to tak dělá, myslel si, že to vše dělá ze strachu o svůj život, ale jakmile dospěl, dozvěděl se, že je tomu naopak, pocit strachu je ukryt v nás samotných, v hloubi naší duše. O všem se hovoří ve velkém stylu až do scény, kdy kníže přistihuje svoji ženu Visgalė v náručí jiného muže, služebného Lisicy, přičemž mladého milence zabíjí a chce tak učinit i se svojí ženou. Nakonec se ale nad ní slituje, protože se dozvídá důvod jejího jednání: postrádala jeho pozornost; i když byl silný a velký muž, tak jedině, o co se staral, byl jeho smutný osud, na svou ženu zapomínal, našla si tedy muže v někom jiném. Uznal svoji chybu a nedokázal ji proto zabít, žena se ale strachem proměnila v hrůznou ještěrku s jantarovými očima. Kníže se pak o ní stará, dochází za ní tajně do jeskyně a začíná ji mít opět rád. Během té doby se sblíží s medvědem Kutlubugasem, kterého přijímá za svého přítele a vypráví mu o svém životě, nemá už nikoho jiného, protože věrný druh Varšas mu umírá a syn Šventaragis se od něho odvrací.

Stejný osud proměny v ještěrku s jantarovými očima stihne i samotného knížete těsně před smrtí, když jej v pomstě smrti své matky zabíjí syn Šventaragis. Když se Utenis z obrovského strachu proměňuje v ještěrku, prohlašuje myšlenku díla – „*Jen a jen strach nás mění v ošklivé plazy. Žádný jiný cit není tak přirozený jako právě strach, ale jakmile člověka strach přepadne, stává se příčinou všeho zlého. Pokud bychom se stejně tak poddávali štěstí, rozpustili bychom se ve vzduchu*“¹⁷. Šventaragis je pak pronásledován posledními slovy otce:

---

¹⁶ Ukázka přeložena ze sbírky povídek: Saulius Tomas Kondrotas, Meilė pagal Juozapą (sbírka), Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, Vilnius, 2004, str. 60

¹⁷ Tamtéž, str. 95

Bud' štasten!“ Toto rozloučení je symbolickým začátkem nové vlády mladého a morálně čistého knížete. Utenis umírá v objetí své manželky na orosené letní trávě při východu slunce.

Díky svému komplikovanému ději a struktuře (vysoký styl, patetický způsob vyprávění načechrané naturálními barvami) je povídka označována také za surrealistickou. Krásné je mimo jiné i přirovnání, kdy život se připodobňuje k ročním obdobím; radost je jako léto, čtvrtina života, která odpovídá době trvání léta v rámci jednoho roku.

3. 6 Povídka Raudona lapė: metamorfóza

Kondrotas má zkušenost s metamorfózou i v následující povídce, o níž se zmínil v jednom z rozhovorů pro noviny, na následující otázku: „*Jakou svoji knihu považujete za nejúspěšnější?*“, odpovídá: „*Záleží na tom, co nazýváme úspěchem, pokud podle popularity a množství publikovaných výtisků ve světě, tak je to román Žalčio žvilgsnis. Vezmu-li v podtaz svůj osobní názor, tak by to byla povídka Rudá liška.*“¹⁸

Tématem metamorfózy člověka ve zvíře se nám bez pochyby také připomenou díla ze světového literární kontextu, kromě autora magického realizmu Garcíi Márqueze, je to Kafkova Proměna nebo E. A. Poe a jeho povídky a básně, v neposlední řadě také čínské pohádky. Vliv čínských pohádek na Kondrotase je nejvíce vidět v povídce *Raudona lapė* (čes. Rudá liška).

Liška je ústředním objektem příběhu. Z folklóru, ať už slovanského, baltského či jiného, známe lišku jako chytré, vychytralé zvíře, ale v čínském folklóru se liška může navíc proměňovat buď v člověka nebo v jiné tvory. Tuto moc má i liška v povídce, neboť se vždy záhadně objeví a vzápětí beze stop mizí. Přichází do jedné vesnice s názvem Sniegovija, její příchod je spojen s mlhavým a vlhkým počasím, kdy jeden kopec ve vesnici začal hořet odshora jako cigareta a z požáru vyskočila liška, jakoby byla zrozena z ohnivých plamenů. Vyvolá zájem a částečně i strach u všech obyvatel, ale nejvíce zaujme lovce Jeronimase Kintanu, pro kterého se liška stává smyslem a cílem života. Je jí úplně posedlý, touží ji ulovit, zastřelit, ale zároveň touží dozvědět se o ní a vůbec o životě těchto zvířat co nejvíce. Přemýšlí o jejich původu a zabývá se jimi jako nadpřirozenými bytostmi, uvažuje také o tom, že vzhledem k jeho pokročilému věku to může být jeho poslední ulovená liška. Rudou lišku si můžeme vysvětlovat jako tajemnou přírodní a společenskou sílu, která ovlivňuje osudy lidí v Sniegoviji.

---

¹⁸ Ukázka přeložena z článku: <http://www.alietuvis.us/al/index.php?news=109> („Los Angeles pamilau iš pirmo žvilgsnio“, Vita MALINAUSKIENĖ)

Lovec Kintana ji nezastřelí, dokud se on sám necítí jako liška, dokud se jí sám nestane. Jednoho večera vyleze na kopec ve Sniegoviji, říká si pro sebe, že je liška, zažívá zvláštní nové pocity. Chodí po vesnici a nohy ho zavedou k domu Herberty, kde Kintana=liška objeví svou vytouženou lišku, ta ho zmerčí, zahledí se na něho jako na sobě rovnou, usměje se. Když je Kintana=liška dostatečně blízko, vytáhne pušku a střelí ji. Liška v momentě, kdy pochopí, že je oklamána, již nestačí utéct.

Kondrotas se v povídce věnuje tajemství duše nejen lovce Kintany, ale i dalších postav: „*Co on ví o tom mladíkovi? Že je darmošlap a vtipálek. A co dál? Nic. Skoro nic. Jsou to drobnosti, podle kterých jsme zvyklí rozhodovat o lidech, ale nic o jejich duši, která jediná nás odlišuje od věcí a kterou se tak málo zabýváme. Neznalost duše rodí i domnělé tajemství, paradoxy.*“¹⁹ Předchozí úryvek se týká popisu postavy Malého Petrase (Petras Markandija), jehož příběh se do povídky vplétá. Je malý ne vzrůstem, ale protože byl bezstarostně dětský, byl oblíben hlavně mezi ženami, nikdy pořádně nepracoval, lidé ho považovali za lenocha a opilce. Ve skutečnosti jím nebyl, až do momentu, kdy lidem sehrál loutkové představení o lidech z vesnice, jak každý miluje někoho jiného. Do příběhu připletl ještě lišku, která běhala stejně jako liška při požáru. Lidem došlo, že hraje o nich samotných, rozlobili se a chtěli ho vyhodit. Petras začal vykřikovat, že se žádné lišky nebojí, ani modré, bílé ani zelené ani jakékoliv jiné; lidi se na něj mlčky dívali, jen Kintana se zvedl z lavice a odvedl ho pryč.

Od té chvíle začal Malý Petras pít, povalovat se a potulovat po vesnici. Tatáž změna pak proběhla u pohledné albínky Herberty Nabè, která se za celý život nezamilovala, i když neměla o nápadníky nouzi. Až po Petrasově představení, se ve svých šedesáti letech nechala oblouznit láskou, všude ho pronásledovala, ale on city neopětoval, dokázal jen u Herberty bydlet a nechat se obsluhovat.

3. 7 Povídky Rytas išaušo, Kabantis namas: lidské smysly

V povídce *Rytas išaušo* (čes. Rozednělo se) jsou čtenáři nuceni pohlédnout do prázdnoty, v které ještě někdo nebo něco je, ačkoliv nic nevidíme. Ukazuje se tak, že svět kolem nás je daleko bohatší, zajímavější a neuvěřitelnější, než se zdá a že nemáme jen oněch pět lidských smyslů:

Jednoho rána do horské chaty přichází podivný starší člověk. Neznámý muž je postaru oblečen. Nikomu není jasné, jak se na chatu dostal, neboť lanovka byla kvůli špatnému počasí

---

¹⁹ Ukázka přeložena ze sbírky povídek: Saulius Tomas Kondrotas, *Meilė pagal Juozapą* (sbírka), Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, Vilnius, 2004, str. 124

zastavena a v blízkém okolí nebylo žádné jiné obydlí nebo stavení. Vzbudil u všech velkou pozornost, stal se terčem posměchu od moderně oblečených hostů. Odešel stejně záhadně, jak se i objevil, na starých lyžích se spustil po strmém útesu a zmizel mezi stromy. Číšník se po jeho odchodu díval z okna; cítil, že za ním někdo stojí, otočil se, ale kavárna byla prázdná.

Dalším příkladem, kdy Kondrotas na začátku uvedené tvrzení dokazuje a kdy přestávají platit hranice pěti smyslů je v povídce *Kabantis namas* (čes. Visící dům). Hlavní postavou je Germanas. Nejprve se dozvídáme o jeho vztahu s otcem, který postavil visící dům, bylo to na sklonku otcova života a byl to proto jeho poslední významný čin. Na dům se chodili dívat lidé z okolí a obdivovali jej; otec dům pověsil na provazy podle starého barbarského zvyku.

Germanas měl otce velmi rád, ten se ho snažil naučit všemu, co uměl, byl to moudrý muž, měl v sobě jakousi vnitřní energii. V povídce je podrobně popisována otcova postupně přicházející smrt, každé ráno se probouzel jako housenka z kukly, čekal na den, kdy zemře. Těšil se na „opravdový svět“, ale bál se, zda ho opravdový svět po smrti skutečně čeká. Jednou, když byla vánice, viděl padat sníh opačně, řekl si o papír a tužku, aby napsal závěť. Nastal jeho čas, najednou sněžilo i v místnosti, nestačil po sobě ani opravit chyby, zemřel na židli. Jeho srdce mu v posledních minutách tlouklo v rytmu Bostonského walzu, jak je v povídce poeticky vylíčeno. Kondrotas nám předvádí silný názor na lidský rozum v posledních slovech umírajícího: „*Vy jste věci... Rozumné věci a dost.*“ ... *Nebyl spokojen s duší člověka nové doby - studená a kostnatá lidská duše*²⁰, jak sám otec říkával, bez živelnosti, duše, z jejíhož zárodku vstává samé nečekanosti, emoční pohnutky, které jsou opakem střízlivému rozumu. Germanas přišel k umírajícímu otci pozdě, protože uvízl v závějích.. Po tom všem si šel Germanas lehnout, aby mohl v klidu a ústraní smutnit.

V povídce se také vypráví o Ksaverovi Bogušasovi, který psal o Žemaitech. Jedním z takových Žemaitů byl právě Germanasův otec; tvrdil, že svět se hýbe podle pravidel, které vymyslel hlupák a chytří vše jen komplikují. Lidé si o něm mysleli, že byl vlkodlak. Vyprávěl o tom, jak těžké bylo dostat za ženu svoji vyvolenou, protože byla z protestantské rodiny a trvalo dlouho než ji otec přesvědčil, že mu nejde jen o fyzickou přitažlivost.

Pozoruhodnou a vhodnou pro překračování hranic smyslů je i příhoda o loterii na Vánoce, kterou otec Germanase uspořádal pro sousedy, všem se pak los, kde byl napsán jejich osud, vyplnil.

Ke konci života byl otec nešťastný, jako by ztrácel svoji energii a chuť žít. Germanas vzpomínal na dřívější rozhovory s ním o důležitosti pověřivosti, otec tvrdil, že by lidé měli

---

²⁰ Ukázka přeložena z: Saulius Tomas Kondrotas, *Įvairių laiku istorijos* (sbírka), Vaga, Vilnius, 1982, str. 133

být pověřiví, aby si obohatili život, jak tvrdil, současná věda je daleko víc pověra než černá kočka přes cestu. Rád rozhlížel z okna po okolí, tak se díval na svoji minulost.

Po smrti otce se Germanas cítil sám, chtěl předělat svět, aby si v něm nepřipadal tak malý, tak prázdný. Na otcovo přání odešel ke strýci Zakarasovi. Z počátku si nerozuměli, nezdál se ničím výjimečný, nastal ale zlom a Germanas v něm začal vidět dobrého přítele i učitele, který pokračoval v otcově předávání myšlenek a učení. Zakaras byl také vnitřně bohatý člověk. Vyprávěl mu rád mimo jiné i o cikánech, v povídce je celé pojednání o tom, že cikáni jsou vlastně nereálný národ, jiný svět, který my nevidíme, někteří jsou k nerozeznání od Litevců, jsou cikány uvnitř – způsobem života; některé národy mají jen ženy cikánky a naopak někde jsou jen muži.

Soutěží spolu ve skládání básní, viz:

*„Obloha-poušť;
pták letí,
žáda se dotýkají
písku v pískovišti“.*²¹

Zakaras vyprávěl různé příběhy o lásce a smrti, které slyšel v rádiu, ale nikdy nemluvil o sobě. Je autorem této krásné myšlenky: *„Když nejsme šťastní, smutníme, že k nám nepřišlo štěstí. Když přijde, smutníme, že není takové, jak jsme si představovali. Závidíme pak ostatním jejich štěstí.“*²² Zakaras ve svém životě, jak vyplývá z povídky nebyl ani šťastný ani nešťastný.

Později se Germanas seznámil s opilcem Lukšou, cítil k němu náklonnost a i přesto, že ostatní lidé ho neměli zvlášť v oblibě, dost často k němu chodil na návštěvy. Poprvé se s ním potkal na nádraží, kde opilý Lukšas brzdil dopravu. Germanas ho odvedl domů, následně měl o něho strach, jestli to vůbec přežil. Lukšas byl velmi nevyrovnaný, nervní člověk, celý život čekal, že se něco stane a on si bude žít lépe, měl ale vztek, že se pořád nic neděje.

Germanas se rozhodl, že bude za každou cenu veselý, smál se dokonce i na pohřbu; mluvil s věcmi, např. s židlí, kterou pojmenoval Marta. Záhy se ukázalo, že to má i jinou příčinu, nevědomky se zamiloval do Lukšovy podivínské dcery Aleksandry. Byla to krátkovlasá stará panna, vzhledem je popisována jako mužský typ sibiřské dívky. Nikdy s nikým nevydržela, měla za sebou víc jak deset milenců, vždy se do nich zamilovala, ale pak pro ni byli ničím, trápila je ale i po rozchodu, chtěla je mít na blízku. To Germanas samozřejmě nevěděl, zamilovali se do sebe oba. Lukšovi se nová situace nelíbila. Nakonec

---

²¹ Tamtéž, str. 138, Překlad v originále znějící básně: *Dangus-dykuma; paukštis skrenda, nugara liesdama, smėlyna smėlj.*

²² Tamtéž, str. 140

když Germanas přišel s jistotou požádat o ruku jeho dcery, narazil na apatii u všech, což hlavně u Aleksandry vůbec nečekal, byl si její láskou jistý. Následně na to se udála příhoda, kdy Aleksandry našel v objetí zrzavého hrbáče, po tři dny nevěděl, co se s ním děje. Pak se k nim vrátil domů, opili se, Germanas se na Lukšase pozvracel a ten ho za to chtěl zabít. Aleksandra se na poslední chvíli vzpamatovala a běžela pro pomoc k Zakarasovi, ten se o Germanase postaral.

Hned druhý den po této události odjel Germanas pryč. Byl šest let na cestách, nikde nenašel klid, pořád jakoby něco hledal, byl v různých zemích, v Asii, měl mnoho žen, ale pořád nebyl spokojený, Když se vrátil, duší jako cikán, našel Aleksandru v domě Zakarase, mezitím se totiž oba spřátelili, i když ji Zakaras zpočátku nevěřil. Aleksandra kvůli stesku i oslepla. Následoval oddávací a očišťující rituál v sauně, Zakaras jim sehnal bydlení. Germanas po krátké době přestal hledat smysl život, oba dva se milovali, byla to skutečná láska, byli šťastní a Aleksandre se pomalu vracel zrak. Za tu dobu zjistila, že to je první muž, bez kterého nedokáže žít. Po nějakém čase ale Lukšas přišel splatit svůj dluh. Když Aleksandra přišla, nemohla už nic udělat, jen od něj uslyšela, ať nezapomene, že je jejím otcem. Germanas byl zabit Lukšasem, hrbáčem a ještě dalším mužem.

Této povídce se ve své studii věnuje i Jūratė Sprindytė. Za zmínku stojí i její pohled na Kondrotase jako spisovatele takového: „*Kondrotas se svými povídkami bouřil proti průměrnosti, zaútočil proti rámcům realistické prózy – skutečnosti, typičnosti, banálnosti. Sociální, obětující, poznávající umělecké aspekty zdůrazňovaly sovětskou atmosféru, stává se autorovou esteticko-agresivní obětí. Kondrotasovy povídky byly ve své době zlomem, jeho tvorba šla odvážně za hranice skutečnosti. Povídky jsou velmi kompaktní, bližší spíše novelám než románové struktuře.*“²³ Neobyčejný vyprávěcí styl může podle Sprindytė zastoupit právě povídka *Kabantis namas*. Podle jejího názoru je interpretace možná několika způsoby – z hlediska tématu, fabule, charakterů, děje, času, prostoru, slovního vyjadřování. Nejvíce zjevný je příběh dospívajícího mladíka, který tvoří plán struktury díla a je vytvořen ve stylu tzv. „bildungsroman“²⁴, tzn. příběh je tvořen různými životními etapami a následně smrtí.

A nebo je to snad drama velké lásky? Či utvářející se mezi milujícím mužem a ženou deskruktivní dvojsouboj, kde svoji roli hraje msta a zloba? Nebo je snad příběh náhledem do

---

²³ Ukázka přeložena z: Jūratė Sprindytė, Lietuvių apysaka, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Vilnius, 1996, str. 283-284

²⁴ Bildungsroman (německy „vzdělávací román“) je žánr románu, soustředující se na napomáhání duchovnímu, psychologickému či společenskému rozvoji jedince (zejm. ve fázi přechodu z dítěte na dospělého). Knihy žánru bildungsromanu většinou obsahují následující prvek: postava roste z chlapce či dívky na muže či ženu; postava musí získat důvod, proč projít procesem vývoje; vývoj postavy je těžký, postupný a plný komplikací; román končí popisem nového místa postavy ve společnosti; román často zobrazuje konflikt individuality a shody se společností; obsahuje motiv útěku.

sovětského systému, kdy vítězí vlastnictví majetku, pijanství, brutalita, tyranské zabíjení? Sprindytė dochází k závěru, že je to vše propojené dohromady.

Celý Germanův příběh jde pěkně chronologicky za sebou. Každá výchovná etapa má i svého učitele pro to dané konkrétní období. První jeho učitel je otec tvrdohlavý, čínorodý člověk. To on zvedl dům na provazech a nechal ho viset ve vzduchu, aby se přiblížil slunci a zvykům pohanství. Po otcově smrti jej vychovával strýc Zakaras, který ho naučil moudrosti a úcty. Následný „učitel“ Albas Lukšas útočí na Germanase barskými zvyky a neřestmi, aktivně zapojuje své podivné chování, popíjení alkoholu a strach nahánějící humor.

V povídce je zdůrazněna pohlavní přitažlivost, erotika se neodděluje od lásky, jako bylo naopak u postmodernistů. Germanas miluje tak, že by i kameny mohl jíst.

V povídce nemá význam historický čas, sociální zázemí, etnická příslušnost, jen z mála poznámek - Raseiniai, rádio, fotoaparát - je možné uhodnout, že děj je zasazen do Litvy a je z 20. století. Kondrotas jde proti konzervatismu, proti stereotypům života, tradicím, náboženství, servíruje nám život jako boj vášně, konfliktů, bezmoci, vášně po poznání, po mstě, vášně po lásce – to je věčný hybatel života. Germanas po té, co ho zklamala Aleksandra, cestuje po světě, v tento moment hrdinu učí tuláci. Toto putování nám připomíná motiv hledání štěstí, který tak často nacházíme v pohádkách, hledání štěstí za devatero moří. Germanasovi se podaří zastavit čas – stane se fotografem. Vrací se domů naprosto proměněn.

Sprindytė pokračuje svoji studii další otázkou: Smrt nožem od barbara – daň či cena za jinakost? Kruh se uzavírá, pohádka, mýtus a logika bildungsrománu se tu setkávají a splývají.

A co znamená symbol visícího domu?, ukončuje otázky Sprindytė. Kondrotasovy prozaické texty jsou opakem k lyrické kráse. Ne krása vyprávění, ale přesnost, obrazná kompaktnost je důležitá. Ideální, jak sám Kondrotas říká, je, když jazyk díla je jako dobře umyté okenní sklo. Váží si každého slova a jeho věty oproti mnoha rozvitým větám jsou sice jednoduché, ale všeřikající a nabitě informacemi. Např. věta: *„Nejvíce jsou ovládáni ti, kteří jsou samostatní.“* – svým jednoduchým výrokem šokuje, jde proti všeobecně přijímaným stereotypům. Snaží se jít proti proudu v každé větě, v každém odstavci svého díla. Zajímavý je například i vnitřní popis povahy Aleksandry: *„Popravdě byla Aleksandra čestná žena. Když milovala a pak následně opouštěla muže, neprovinila se proti své cti, protože ve skutečnosti milovala jen jednoho muže a ani jednoho z nich vlastně nezklamala. Ten muž byl totiž abstraktní obraz, zformovaný za předpokladu, že všichni lidé jsou si podobní.“*²⁵

---

²⁵ Ukázka přeložena z: Saulius Tomas Kondrotas, *Įvairių laikų istorijos* (sbírka), Vaga, Vilnius, 1982, str. 159

Spojením „oslepnout z lásky“ nemyslí Kondrotas přenesený význam fráze, ale opravdové oslepnutí Aleksandry, která znovu prozře, až když se její milý navrátí ze svého putování, jak je uvedeno výše.

Jako nejšťastnější období Germanase se nakonec ukazuje dětství s visícím domem, kdy poslouchal, jak se jemně houpe ve větru. Na dům si vzpomíná, když ho Aleksandra zradí a on si uvědomí, že i jeho visící dům se může utrhnout z lan, spadnout a rozpadnout se na kousky. V jeden moment i v duchu slyšel, jak dům padá, soustředil se a vůlí mu dům v duchu zůstal viset. Ukazuje se, že vůle je silná a mocná vlastnost a vystupuje tu jako symbol svobody, naděje, budoucnosti, iluzí, kouzel, civilizace a mnohého dalšího.

3. 8 Povídky Eskizas, Rūke mano siela: téma smrti

Mnoho povídek spojují opakující se motivy či jiné společné známky. Kondrotas například pro zdůraznění dané atmosféry má ve zvyku opakovat věty, často jsou věty sice krátké, ale o to výstižnější. V několika povídkách využívá pro utvoření tajemné, zvláštní atmosféry mlhu nebo pochmurné či deštivé počasí vůbec, jako např. v povídce *Raudona lapė*.

Boha Kondrotas záměrně píše s malým písmenem, aby tak podle literárních odborníků zdůraznil, že víra je jen jedna z možností pohledu na svět a ne absolutní a jediný způsob.

Snad nejčastěji opakovaným námětem je téma smrti. Je nazírána z několika různých pohledů, mohli jsme se s ní setkat již ve zmíněné povídce *Kabantis namas* nebo *Kentauro herbo giminė*.

Se smrtí nazíranou z pohledu dítěte se setkáme v kratičkové povídce *Eskizas* (čes. *Skica*). Obyčejně dítě, nehezké, nijak zvláštní, bez fantazie, jehož rodiče mu dali i nevhodné jméno Kornelijus (toto křestní jméno je zjevně u Kondrotase oblíbené, narazíme na něj i v povídkách *Kornelijaus Jedermano rūpesčiai* a *Kita versija*). Všichni se vždycky se zájmem otočili, když na něho rodiče volali tímto staromódním jménem, ale zklamaní se zase otáčeli nazpět. Tak je popisován dětský hrdina povídky.

Kornelijus si vzpomíná, jak se jako malý chlapec účastnil pohřbu, v té době nevěděl ani komu. Až později se dozví, že nebožtíkem byl muž, který téměř literárně zemřel; uhodil do něj blesk, když šel naproti své milované ženě. Kornelijus se na pohřbu nudil, začal si hrát s lidskou kostí, co našel opodál. Někdo z dospělých, aby ho zabavil, mu ukázal díru, která čekala na nebožtíka, zatočila se mu hlava a do vykopané díry spadnul, zdálo se mu, jako když padá někam do propasti. Vytáhli ho ven v pořádku, ale byl od té doby jak proměněný – už to nebylo malé dítě. Změnil se mu pohled na svět, stal se v okamžiku moudřejším. Připadalo mu,

že vidí svůj konec, zatímco ostatní lidi budou zpívat a dělat jen obyčejné věci. Najednou se mu svět zdál jako kulisy, jako skica, která je jen přípravou na originál.

Z jiného hlediska je smrt nazírána v povídce *Rūke mano siela* (čes. Moje duše v mlze), která nám již svým názvem dokazuje i předchozí tvrzení o mlze k podtržení atmosféry. Povídka začíná na oděském letišti, na které se znenadání snese hustá neproniknutelná podzimní mlha. Vyvolá ve vypravěčovi vzpomínku nejdříve na svého otce, se kterým se setkává coby se svým dvojníkem, poté vzpomíná na svého zemřelého přítele Lukase Galkise a jak podivná byla jeho smrt. Pokusí si ji sám pro sebe zrekonstruovat. O svém příteli ještě vypráví, že měl v plánu napsat povídku o smrti s názvem Babylonská věž, ale nestihl ji dopsat, neboť ho smrt dostihla dřív.

Syžetem plánované povídky měl být pohřeb, jehož se zúčastní sám nebožtík. V povídce se má hledat smysl smrti, je to velká neznámá. Vypravěč si ji nakonec dokáže představit jen v klasickém pohledu jako pohřeb spojený se smuteční hudbou, květinami, pláčem a následnou hostinou.

Vypravěčův přítel měl oficiálně zemřít při autohavárii v mlze, když si nevšiml náhlé prudké zatáčky a selhaly mu brzy. Ale podle fantazie vypravěče se k tomu ještě připlétl záhadný běžec, který několik minut běžel za autem, i přesto že automobil jel rychlostí osmdesáti kilometrů v hodině. Těsně předtím, než přítel zemřel, uviděl proběhnout tohoto běžce a všimnul si nápisu na sportovní bundě „Moje duše v mlze“, který je i názvem celé povídky.

Vypravěčovi se najednou zdá, že už raději nemá pokračovat ve vzpomínkách a fantazírování, proto se vracíme na původní místo. Uzavírá se tak kruh a znovu se ocitáme na oděském letišti v mlze. Motiv smrti je využit i v úvodním citátu od H. K. Andersena: „*Každý zemřelý – to je sfinga, nevysvětlitelná záhada.*“²⁶ Totéž přirovnání používá Kondrotas znovu v textu povídky s názvem *Kita versija*.

3. 9 Povídka *Meilė pagal Juozapą*: pražské prostředí

Ráda bych ve své práci uvedla i jednu z nejnovějších Kondrotasových povídek, ačkoliv kritici si cení spíše povídek staršího data.²⁷ Mezi tyto novější povídky patří *Tautos giminas*, *Žiemos kampanija* a také *Meilė pagal Juozapą* (čes. Láska podle Josefa), která je

²⁶ Ukázka přeložena z: Saulius Tomas Kondrotas, *Meilė pagal Juozapą*, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, Vilnius, 2004, str. 16

²⁷ Nejnovější tři Kondrotasovy povídky, nemají v sobě tolik tajuplného, jsou více logicky konstruovány, literární kritika proto upřednostňuje jeho dřívější povídky. Tento názor se projevuje např. v článku: Jūratė Sprindytė, *Lietuvių apysaka, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas*, Vilnius, 1996.

poutavá zejména pro českého čtenáře, neboť se celá odehrává v pražském prostředí, které je tu i popisováno.

Obr. 6: Fotografie od S. T. Kondrotase²⁸

Seznamujeme se s pražským řezníkem Josefem z Václavského náměstí a jeho zvláštním pohledem na svět. Svoji profesi bere skutečně vážně, dlouze a skoro až poeticky dokáže mluvit o masu. Stejná přirovnání používá i k popisu milované dívky a mluví tak i o lásce k ní.

S dívkou se seznámí za ponižujících okolností, když se na veřejnosti pomočí. Stává se mu totiž, že když slyší hudbu, nemůže své tělo v ten moment ovládnout. V povídce jsou dokonce uvedeny konkrétní názvy písní, při kterých se Josefovi nepříjemná situace stává: Fender der Stratocaster Solid Body, Cyndi Lauper All Through The Night, Too Darn Hot, Quinteto Nuevo Tango.

Dívka se ho ujímá a dávají se při tom dohromady. Kvůli ní i opouští ženu a zanedbává svoji práci. Do té doby žil téměř čtyřicetiletý muž pokojný a vcelku vyrovnaný život. Po nějakém čase ho zamilovanost opouští, zjišťuje, že jeho vysněná dívka je spíše na okrasu než na cokoli jiného. Navíc se ke všemu přidává jedna příhoda, kdy uvidí svého pomocníka v řeznictví, jak jeho dívku objímá. Pak už se jen dozvídáme, že dívka i pomocník najednou zmizeli a na obchodě se objevily výjimečně dobré kuřecí párky a všichni byli opět spokojeni, jak řezník Josef dělá dobře svoji práci. Povídka má poněkud morbidní, až hororový nádech, ale nic v ní není jednoznačně řečeno. Závěr povídky, kdy se v řeznictví objeví výjimečně dobré kuřecí párky působí možná více groteskně než hororově.

Použitím masové terminologie k popisu lásky dochází k degradaci lásky jako takové. Následující ukázka je trefným příkladem: „*Jako by dívčin smích byl jiskra, která zažehla vášeň a touhu. Podobně jako špetka soli zvýrazní chuť klobásy. Levandulová vůně a plyšový*

---

²⁸ Fotografie od S. T. Kondrotase z jeho pražského období, fotografie převzata z: www.art.com

interiér červenavé světlo, stěny játrové barvy a čalounění nábytku v tónu čerstvého vepřového ho (Josefa) jakž takž uklidnily.“²⁹

3. 10 Povídka Tautos gimimas: problematika komunity „my/vy“

Další z novějších povídek, o které bych se chtěla také zmínit, je *Tautos gimimas* (čes. Zrození národa). Pro současnou dobu je víc než aktuální, mohli bychom si ji totiž přečíst jako alegorii na vstup Litvy do Evropské unie, ačkoliv se v závěru horalé smějí makedonsky.³⁰

Obsáhle a poněkud z jiné stránky se této povídce věnuje Dalia Cidzikaitė v anglickém článku s názvem „Facing the Other in Lithuanian Prose: Saulius Tomas Kondrotas’s „The Slow Birth of Nation““³¹. Vzhledem k tomu, že studie je více než zajímavá, rozhodla jsem se ji vlastními slovy interpretovat a použít pro účely mé práce:

Kultura obsahuje významy, které jsou důležité a zásadní nejenom pro jedince, ale taktéž významy, které jedinec sdílí a vyměňuje s „těmi druhými“ (v anglickém textu je použit termín „other“, který jsem se rozhodla přeložit jako „ten druhý/ti druzí“ a toto označení budu používat i v celém textu). Ustanovení a definování role „toho druhého“ ve vztahu k ostatním, ve vztahu k sobě, realizující binární opozice jako „nás/vás“, „on/já“ jsou vztahy, kterým každá kultura musí čelit a řešit je.

Postkoloniální teoretici³² se obecně shodli na představě o „těch druhých“, která je tvořena dominantní skupinou, za tu je obvykle považována skupina lidí, která má moc nad ostatními. Moc, ať už politická, fyzická, psychologická nebo sociální, je zásadní faktor, který rozděluje jednotlivce, skupiny a národy do zasvěnců nebo nezasvěnců, nadřazených nebo podřazených a lidí, mající menší či větší lidskou cenu. Pokud členové skupiny patří do sociálního společenství, jako jsou feudálové ve vztahu k nevolníkům, bílí ve vztahu k černým; pohaní ve vztahu k židům, protestanti ve vztahu ke katolíkům a muži ve vztahu k ženám, nebo velké a silné národy ve vztahu k ostatním, kteří jsou malí a relativně bezmocní, tak ve všech těchto případech mocné skupiny samy na sebe pohlížejí jako na „lepší“ lidi, obdařeni

---

²⁹ Ukázka použita z překladu L. Korbélyiové – Láska podle Josefa, S. T. Kondrotas, Literární obytýdeník Tvar, 2006/02, str. 16-17

³⁰ Pohled J. Sprindytė z článku: Jūratė Sprindytė, Auksinė gija, Recenzijos, anotacijos, str. 172-174

³¹ DALIA CIDZIKAITĖ, Facing the Other in Lithuanian Prose: Saulius Tomas Kondrotas’s „The Slow Birth of Nation“, LITUANUS, LITHUANIAN QUARTERLY JOURNAL OF ARTS AND SCIENCES, University of Illinois at Chicago Volume 50, No.3 - Fall 2004, zdroj: www.lituanus.org/2004/04_3_3Cidzikaite.htm; jména literární vědců a kritiků, která Cidzikaitė ve svém článku uvádí, jsem si dovolila taktéž ve své interpretaci citovat.

³² Postkolonialismus je pojem, který obecně označuje historické období, které následovalo po získání nezávislosti bývalých kolonií; zároveň se snaží komplexně charakterizovat a popsat společenské, hospodářské a kulturní situace, které v kolonii a v metropoli vznikly po dosažení politické nezávislosti. Specificky se potom váže k souboru postmoderních teorií, který spojuje literaturu, politologii, filosofii, filmovou vědu a další, a snaží se studovat komplexitu a různorodost kulturních dědictví kolonialismu.

skupinovým charisma. Navíc nadřazení mohou činit podřadné lidi cítit se nectnostně jako spodina lidstva.

Takový druh vztahu má dvě východiska, představení různosti jiných kultur znamená představení sebeportrétů v tom, že tito lidé, kteří jsou pozorováni, jsou pozorovatelem zatlačeni. Taková skupina se ale snaží také o vlastní identitu. Každá kultura a evropská obzvlášť získává na síle a identitě ustanovením sama sebe proti ostatním, proti „těm druhým“.

Jedna z nedávných prací litevského prozaika Kondrotase, jak uvádí Cidzikaitė, je dobrým příkladem pro představení „těch druhých“ v litevské kultuře. Samotný titul povídky *Tautos gimimas* (čes. Zrození národa, v anglickém překladu „The Slow Birth of Nation“) vystihuje hlavní téma práce – příběh o formování národa.

Je to abstrakt vyprávění o komunitě lidí, která se v textu označuje jako „my“. Použití množného čísla jasně odpovídá komentářům koloniálních a postkoloniálních teoretiků, podle kterých jeden ze specifických rysů koloniálního/postkoloniálního pojednání je známka plurality, jinak také zvaná depersonalizace či anonymní kolektivnost. V případě Kondrotase je neosobní množná forma použita nejen pro pojmenování cizinců (židé, cikáni, krásní čistě oholení muži, krásné ženy, špinaví farmáři), ale také pro členy komunity „my“. Jsou beze jména, nebo jsou v textu charakterizováni jen jako „nás“, „je“, lidi, muži, ženy. Není tu určen konkrétní národ, kromě poslední věty, z které vyplývá, že se jedná o směřující se Makedonce. Místo je určeno komunitou „my“, která žije v horách přibližně sto kilometrů od moře. Obecná charakteristika nám až do poslední věty umožňuje pohlížet na příběh jako na alegorii narození jakéhokoliv národa ve světě.

„My“, budoucí národ, je odloučená komunita, která žije obklopená horami, které jsou krásné, ale velmi stereotypní, takový popis je metaforou pro odsunutí, izolaci od ostatního světa. V první větě „*J sme nevinní jako ptáci a náš panenský život je bez chuti a uniformní,*“³³ představuje komunitu „my“ jako skupinu lidí, kteří vedou nezajímavý, nudný život s žádnou šancí pro změnu k lepšímu. Přirovnání „nevinní jako ptáci a panenské životy“ můžeme hlouběji prozkoumat. Formulace nevinní ptáci nás totiž vrací do litevské romantické literatury a romantické literatury obecně, např. Vincas Mykolaitis-Putinas nebo Vincas Krėvė-Mickevičius ve svých pracích, kde ptáci, obvykle orli a sokoli, jsou symbolem odvahy, pýchy, neposlušnosti a touhy po svobodě. To dovoluje komunitě „my“ se projevit nejen jako skupina nevinných lidí, ale také jako statečných, nezávislých a pyšných.

Pokud řekneme o komunitě „my“, že vede panenský život, vznikne další asociace, se symbolem nevinnosti v litevském folklóru, hlavně s litevskými folklórními písněmi, kde

---

³³ Ukázka přeložena z: Saulius Tomas Kondrotas, *Meilė pagal Juozapą* (sbírka), Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, Vilnius, 2004, str. 213

jedna z centrálních postav, dívka, je nevinná a čistá. Takto je komunita přijímána s dívčími rysy, nevinná a čistá, která bude ztracena, když bude mít co do činění s „těmi druhými“, tj. nadřazenou skupinou lidí, kteří jsou více civilizovaní a vzdělaní.

Poté, co se komunita „my“ střetne s mořem, cítí, že utrpěla jejich pýcha. Svět byl větší, cesty širší, než si vůbec mysleli: *„Čelíce této zbytečné apatii, cítili jsme se bezvýznamní. Mohli jsme být tady nebo tam, mohli jsme hnít v našich vesnicích v horách a nikomu na světě by to nevadilo. Naše hory byly živé s přímou odpovědí k naší přítomnosti. Když bychom řekli něco nahlas, slova by se vrátila jako ozvěna nebo by dokonce způsobila lavinu. Tady žádná ozvěna nebyla. Jako bychom najednou oněměli. To nás ranilo.“*³⁴ V tomto úryvku je autorova pozice jasná, zvědavost následovaná zklamáním je cena zaplacená za zrození národa.

Některé odkazy v Kondrotasově textu ukazují, že komunita „my“ sdílí několik stereotypních rysů typických pro Východ (v anglickém textu označení „the Orient“, které může být chápáno v překladu jako východ či orient, v mém textu používám Východ). Židé je navštěvují každý podzim, okolo září, obviňují komunitu „my“ ze zaostalosti fyzické i mentální. Pro židy je komunita zvláštní a podivná. Obrázek komunity se stává více komplexní, když za nevinností leží nejenom pýcha a odvaha, ale taková charakteristika jako jsou: naivita, nedostatek inteligence, primitivismus, ekonomické, kulturní a sociální opoždění a podřazení vůči ostatním. Členové komunity moc nemluví. Mají-li nějaký argument v rozhovoru s cizinci, který je navíc velmi podobný jeden druhému, vyřeší to hádkou. Vypravěč připomíná noc, kdy jim židé a cikáni řekli o moři: *„Cikáni tvrdili, že moře je sto kilometrů odsud, židé tvrdili, že dokonce ještě méně, kolem osmdesáti a něco, ale my jsme stejně byli zmatení, protože jsme nevěděli, jak dlouhý je kilometr? Židé nás obviňovali, že jsme zpátečníci, neměli jsme to rádi. Jisté je, že jsme nebyli zrovna světoví, ale nebyli jsme ani úplní hlupáci. Způsob jakým měříš vzdálenost, přeci ještě neříká, že jsi úplný hlupák. Nebo snad ano? Měli jsme na to odpověď a cizinci prohráli.“*³⁵

Je snadné si povšimnout, že Kondrotasova komunita „my“ odpovídá spíše davu než národu. Není tu pro jedince místo, v davu vystupuje jako barbar – tvor jednající na základě instinktu. Ovládá ho spontánnost, divokost, zuřivost a také entuziasmus a heroismus primitivních bytostí.

Navzdory tomu, že na Východě obecně převládá feminizovaná společnost, komunita „my“ v Kondrotasově práci je spíše maskulinní, vypravěč hovoří o svých ženách dokonce v negativním duchu: *„Z žen obvykle nebyl žádný užitek. V horách žijí skuteční chudáci, kteří*

---

³⁴ Tamtéž, str. 219-220

³⁵ Tamtéž, str. 217

nedávají svým ženám peníze, aby se mohly přikrásřit, nemají ani snubní prsteny.“³⁶ Nejsou tu žádné pochybnosti, že příběh je dominován muži a že je to příběh o nich samotných. Zdá se, že autor bere tradiční stereotyp a říká, že zrození a formování národa je záležitost pro muže, jakési privilegium pro ně. Muži jsou ta silná, svalnatá, tvořivá moc národa. Oni jsou aktivní, dominantní, heroičtí.

Když nastává čas na výpravu do neznáma, změní to budoucnost života celé komunity, dá jim nový nadhled a porozumění, kdo jsou a čím by se chtěli stát, Kondrotas píše: *„Jednoho dne, už jsme to dále nemohli vydržet, se nás asi třicet mužů sebralo a sešlo z hor. Trvalo to asi čtyři hodiny autobusem nacpaným špinavými farmáři, jejich neoholené tváře s barvou země vytvářeli dojem hřbitova, kouřící cigarety a vezoucí živé slepice v pytlích. Byli to jinak dobří lidé, všichni křesťani, kteří nad sebou ztratili kontrolu. Byli šílení jen, když jim začali bolet zuby; ptali se nás na různé otázky a sdíleli s námi víno z jejich butylek.*“³⁷

Je očekáváno, a Kondrotas čtenáře nezklame, že některé z denních rituálů komunity „my“ se zdají pro okolní svět poněkud zvláštními. Krátký příběh začíná podrobným popisem činnosti, kterou komunitu „my“ zaměstnává každé jaro. Vždy kolem března potopy tajícího sněhu odnesou pryč větve a zbytky popadaných stromů, pařezy a křoví. Někdy se v dírách stromů objevují mrtvá zvířata a někdy se tam objeví i tělo mrtvoly člověka. Lidé mají svá pravidla, jak s těmito těly zacházet. Nejdříve prohledají všechny kapsy, zda nenajdou peníze nebo jiné cennosti. Pak jsou těla pohřbena dříve než začnou šířit nemoci, ale ženská těla, obzvláště když nebyla mrtvá dlouho, a byla mladá a hezká, zůstala nepohřbená déle než ostatní. Tato příhoda tvoří další domněnku o komunitě „my“. Není to jen primitivnost, ale i promiskuita, barbarství, spojené s nekrofilii. Autor vytváří také předpoklad o jejich sexualitě. Jsou zobrazováni jako extrémně exotičtí. Popis může nabízet různé interpretace s přívlastky typu abnormální, fascinující, šokující.

Začátek krátkého příběhu je důležitý pro další fakt, připomíná jednu událost, kterou si pamatuje každý člen komunity „my“, událost, která ukazuje přístup komunity „my“ k „těm druhým“. Žena, která je utopena v řece a později pohřbena, se navrací do života, když se jí podaří prohrabat se ze svého hrobu ven. Nahá a špinavá bloumá od jednoho domu ke druhému a prosí o pomoc. Nikdo ji na volání neodpovídá a neotvírá dveře. Jediný, kdo ji poskytne přístřeší a pomoc je nakonec muž, který ji i pomohl vytýhnou z vody. Porodí mu pět dětí, postaví si společně velký dům a nikdy nepoznají hlad. Jak se ale dozvídáme z příběhu, v očích společnosti ani žena ani její děti nikdy nepřestaly mít jakési stigma - žena se nikdy nenaučila plynule jejich jazyk a pak také byla považována za chodící mrtvolu.

---

³⁶ Tamtéž, str. 213

³⁷ Tamtéž, str. 218

Slovo stigma je v tomto kontextu velmi důležité – může být interpretováno různými způsoby, jako znamení, zde jako špatné znamení, šrám, který nevidíte, ale vždycky cítíte jeho přítomnost, dokonce i jeho pach. Závažné je, že ona/“obživlá žena“ je jiná, je cizinka pro komunitu „my“, dokonce i její děti, muž tak musí sdílet jejich osud, být také cizincem.

Schopnost mluvit něčím jazykem je zásadní pro oba vypovězence, kteří chtějí překročit hranici a stát se součástí dominantní, základní skupiny. Navzdory vzhledu jednotlivce, jak vidíme z příběhu, ženina odolnost proti smrti hraje také velmi důležitou roli, jazyk je více komplexní, je interním i externím prvkem ve vztahu mezi jednotlivci, skupinami a národy. Můžeš změnit vzhled, ale tvoje schopnost mluvit jazykem tě dříve nebo později zradí, ukáže, jestli patříš do komunity nebo ne. Toto všechno a fakt vydědění nám dovoluje o ženě říci ještě jeden závěr, vyloučení a stigma vydědění komunitou jsou silné zbraně, které získávají podporu jejich identitu, zvýšit jejich nadřazenost a drží jí i její rodinu na svém místě.

Pro shrnutí je důležité poznamenat binární opozici Východ versus Západ. Ačkoliv v mnoha případech je komunita více východní, musí být nahlížena i z té západní strany. Vypravěč je také jedním z primitivů, barbarů a méně vzdělaných lidí. Celý příběh je vyprávěn z perspektivy komunity, která je i orientální i západní. Příznačné aspekty dovolují číst příběh jako komplexní a atypickou postkoloniální povídku, která vybízí čtenáře a učence k vlastní interpretaci.

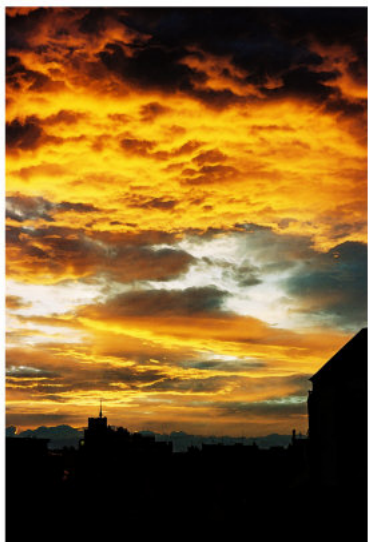
3. 11 Povídka Kolekcionierius: každodennost s fantazií

Obzvlášť mistrovsky spojuje Kondrotas každodennost s fantazií v povídce *Kolekcionierius* (čes. Sběratel, 1982). Bylo to první dílo, které jsem od tohoto autora četla, povídka mě oslovila a stala se i po přečtení celé Kondrotasovy literární tvorby jedním z mých nejoblíbenějších textů. Z těchto důvodů ji zde i uvádím a z těchto důvodů jsem se ji i rozhodla přeložit; překlad celého textu je v Příloze 2 této práce.

Povídka začíná filozofickým rozmyšlením o tom, že lítost, přesněji litování někoho jiného, je jen sobecký akt. Příkladem je pohřeb, na kterém smutní pozůstalí a přemítají o tom, jak se jim bude žít, ale nikoliv o tom, jak je asi zemřelému: „*Ocitnete se na nějakém pohřbu. Podzim, povadlé astry, rakev, díra v zemi, promrzlí lidé v černých oblecích a nepříjemná atmosféra. Stojíte za zády druhých, trochu dál, protože nepatříte do kruhu nejbližších od nebožtíka a přišli jste z pouhé zdvořilosti, poněvadž jste znal zemřelého jen málo. Takže máte skvělou příležitost se na všechno dívat a nezaujatě hodnotit. Rakev je spouštěna do země, hraje smutná pohřební hudba. A co ještě slyšíte kromě té hudby? Pláč vdovy. - Ach, jak já*

budu bez něho žít?! Můj jediný, můj nejdražší! A tak dále a tak dále. Uvědomujete si to? JÁ, MNĚ... Nikdo, téměř nikdo, nepláče kvůli tomu, že zemřel člověk a že JEMU je nepříjemné být mrtvým. Ne. Jenom „JÁ bez něho nemůžu!“, „MY to nepřežijeme!“ a podobně. A nebude Vám po tom všem divné se dívat na člověka plačícího u hrobu a nespátřit v jeho slzách nic víc, než starost o sebe? Tak to je. Když se proberete svými city, přijdete na to, všichni jsme si podobní, i vy, i já. Hned bude lehčí pochopit, proč nemám rád nemocné.“³⁸

Hrdina nám o tomto svém zážitku vypráví, aby nám přiblížil, proč a jak nerad se staral o svého nemocného známého, o kterého se nikdo jiný nemohl starat. Při tomto opatrovnicktví narazil při četbě novin na podivný inzerát, který mu následně změnil život. Mezi inzeráty typu prodává se černý pudl, přívěs na motocykl, nábytek do ložnice nebo že někdo rád odkoupí plechovou garáž či dětský kočárek, se objevil inzerát, který obsahoval následující text: „Prodám sbírku. Západy slunce. Kontaktní adresa:.....do 19 hod.“³⁹

Obr. 7: Fotografie S. T. Kondrotase⁴⁰

Vypravěč povídky zpočátku inzerátu nepřikládá žádnou důležitost, ale pak se shodou okolností dostane na uvedenou adresu a napadne ho, že se v domě zastaví. Podivuhodná sbírka západů a východů slunce mu zaplní byt, aniž by to na začátku vůbec chtěl. Syn zemřelého majitele sbírky se všeho chce zbavit a tak umně sbírku našemu vypravěčovi vnutí a přiveze nákladním vozem až domů.

---

³⁸ Ukázka přeložena z povídky Kolekcioniarius, uvedené na webovém literárním portálu: <http://www.tekstai.lt/buvo/tekstai/kondrota/ivlistor.htm>, povídka je také součástí sbírky Saulius Tomas Kondrotas, Įvairių laikų istorijos, Vaga, Vilnius, 1982 (str. 178-189).

³⁹ Tamtéž

⁴⁰ Fotografie S. T. Kondrotase, které jsem vybrala jako ilustrační obrázky (obr. 7, 8, 9) vzhledem k obsahu povídky. Fotografie převzaty z: www.art.com.

Povídka sice končí smrtí hlavního hrdiny a zásadní změna, která nastane v jeho životě je spjatá také se smrtí člověka, ale v tomto případě je smrt člověka darem pro další následovníky, dědictvím do duševního života, obohacení o další rozměr.

Vypravěč se se sbírkou seznamuje následovně: „Vzal jsem jednu nádobku, prohlídl a hodil zase nazpátek. Na jednom štítku bylo úhledným, zakulaceným, skoro až dětským písmem možné vyčíst „Žagarė, 1946, pavasaris.“ Zvedl jsem tu plechovku a zatřásl s ní. V jednu chvíli se mi zdálo, že něco uvnitř zaznělo, ale když jsem s ní znovu zatřásl, už jsem neslyšel nic. Obyčejná prázdná plechovka. Viděl jsem se v zrcadle, jak mám plechovku u ucha. Vypadal jsem hloupě.“⁴¹

Povídka je i přes dominantní téma smrti nabitá energií, pozitivním směrem. Za vše, myslím, mluví níže uvedený krásný, detailní a barvitý popis západu slunce.

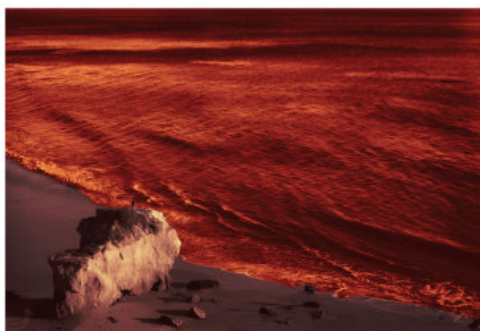
Obr. 8: Fotografie S. T. Kondrotase

„Hluboce jsem si vzdychl, našel jsem vůň, otevřel jsem plechovku a zaklonil jsem se. Pokoj se naplnil stříbrným světlem. Věci se rozplynuly. Viděl jsem před sebou nebe a zapadající slunce. Cizí, neznámé místo ozářené rudými a bronzovými paprsky. Podobně jako jsou na stříbrné nádobě od plamínku na kamnech. Několik žlutavých porcelánových oblaků, vznášející se nad horizontem, malinový sluneční kotouč na nebeském dně. Nebe, nahoře zelené jako čerstvá tráva s dolními kraji v barvě dozrávajících hrušek, která se rozkládá do takových zářících odlesků, jako jsou i odlesky světla ve skleničce z křišťálu naplněné čajem. Nebe jasné a průzračné, ale přesto všechno bylo cítit jakousi únavu. Ale jen trochu. Byl to západ slunce. Trval krátce, několik minut, než se slunce schovalo. Zavřel jsem plechovku a položil ji nazpátek na zem. Byl jsem v opojení, které by se dalo přirovnat požitku z kouření po dlouhé době bez cigarety. Když jsem se po půl hodině vzpamatoval, začal jsem prohlížet další štítky. Na všech bylo datum, místo a roční období. Nic víc. Prohlédl jsem pár předválečných nádobek, tři nebo čtyři byly z období války, ale většina byla z posledních dvaceti let. Tak

⁴¹ Tamtéž

nějak jsem to poskládal a vyšel jsem z domu. Musel jsem se jít projít a vklidu o všem popřemýšlet.“⁴²

Obr. 9: Fotografie S. T. Kondrotase

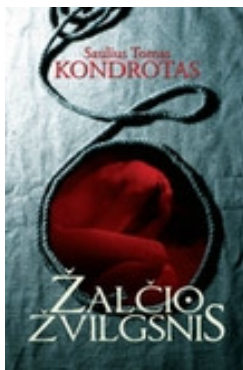
---

⁴²Ukázka přeložena z povídky Kolekcioniarius, uvedené na webovém literárním portálu: <http://www.tekstai.lt/buvo/tekstai/kondrota/ivlistor.htm>, povídka je také součástí sbírky Saulius Tomas Kondrotas, Įvairių laikų istorijos, Vaga, Vilnius, 1982 (str. 178-189).

4. Románová tvorba S. T. Kondrotase

Povídková tvorba Kondrotase není ani předchozí posledn povídkou zcela vyčerpána, ale prostor bych ráda věnovala i dvěma Kondrotasovým románům. Pojdme se tedy pro tuto chvíli přesunout a putovat po Kondrotasově románovém světě a ověřit si, zda svá oblíbená témata a styl psaní přenáší i sem.

4.1 Román *Žalčio žvilgsnis*

Obr. 10 Obálka knihy *Žalčio žvilgsnis*⁴³

Jako první román vychází v roce 1981 *Žalčio žvilgsnis* (čes. Hadí pohled; překlad podle Radegasta Parolka - Pohled užovky; v litevštině „žaltys“ může mít dvojí význam buď užovka nebo had, v následujícím textu pro lepší smysl používám překlad had⁴⁴). Literární kritici a vědci nahlízejí na tento román z různých pohledů, pro svůj účel jsem si vybrala tři studie, které podle mě nejlépe vystihují román ve všech směrech a pojednáních a celková kritika je spíše v pozitivním smyslu. V první se Jonas Aleksandravičius věnuje především stylu, žánru a struktuře románu, zmiňuje pohanské a mytologické prvky a celkově tak naplňuje tuto problematiku. V druhé stati se pak pustíme s Daivou Aliūkaitė podrobněji do mýtických dimenzí románu a ve třetí se necháme ovlivnit magickým realizmem v podání Nerijuse Brazauskase.

Pro zajímavost ještě uvádím slova, kterými Kondrotas představoval v časopise „Pergalė“ poprvé tento svůj román: „*Román je o lásce. O různých druzích lásky, různých stupních, stádiích a formách lásky. Láska je v něm všude, myšlenkou lásky jsem chtěl román zaplnit od začátku do konce.*“⁴⁵

⁴³ Obrázek převzat z: http://ignieska.blogspot.com/2009_02_01_archive.html

⁴⁴ Pro zajímavost uvádím i anglické názvy, kdy jednou se vyskytuje překlad s „grass-snake“ = užovka a jednou jako „serpent“ = had.

⁴⁵ Kondrotas S. T. *Žalčio žvilgsnis* // Pergalė. – 1980. – Nr. 12., str. 8

4. 1. 1 Styl, žánr a struktura románu

V recenzi Jonase Aleksandravičiuse⁴⁶ na román *Žalčio žvilgsnis* se dozvídáme, že text románu značí o erudovanosti spisovatele v několika oborech najednou: antropologie, reálie, religionistika, literatura, ale zároveň z něho číší mládí, odvaha vstoupit do světa fantastiky. Zdůrazňují, že román byl vydán v roce 1981 a recenze je reakcí na román dva roky poté. Román je bez toho plný filozofických a estetických poznámek. Vyprávění je živé, příjemné i když někdy podivuhodné nálady. Je to takový prorostenec: z jedné strany má prvky románu 19. století – epilog, dopisová forma, démonicky temné postavy jako např. masochistická Regina, milenka zloděje; z druhé strany prvky, které jsou typické pro západní román – kinematografická montáž, rytmika, ironie a další imitované a parodované styly – groteska, anekdota, hra se zrcadlem, některé zásadní konfliktní situace se opakují.

Všechno nás to navádí brát román ne jako realistickou, skutečnou fresku, ale přijmout ji jako fikci, jako umělecké dílo, které má symetrické, disonanční, kontrapunktní zákony, možná skoro jako román o románu. Alespoň tak nám napovídá šest začátků, šest názvů kapitol s názvem „Začátek“, jakoby tím autor naznačoval, že nemůže najít bod, od kterého se odstrčit, jakýsi boj s nepoddajným materiálem, s románem, který se nechce psát. To je ovšem jen autorova mystifikace. Kondrotas moc dobře ví, jak a kdy uvést do děje jednotlivé postavy, jak nastavit scénu, jak podpořit napětí.

Struktura románu je barokní⁴⁷, čtenáři dává pocit, že vedle viděné skutečnosti existují ještě poetické, duševní prostory, dokonce jakýsi okultní svět se svými „mlžnými psíky a podzimem vonícím konvalinkami“. Proto není překvapivé, když čtenář neváhá nazvat román jako experimentální. Věty někdy působí uměle, na konci díla se ale umělost vytrácí, tak je tomu např. u dialogu vězně před popravou, který přejde do dynamického rozhovoru. Autor zde dává čtenáři na srozuměnou, že dílo je obrazné chápání, dílo krásy, které má svoje vnitřní zákony. Aleksandravičius Kondrotase obhajuje, že ze své slabosti tak udělal ctnostné dílo.

Z druhé strany je jeho styl nezvyklý, plný velkých myšlenek a slovních kondenzátů, metaforických tvrzení. Způsob vyprávění provokuje čtenáře aktivně se účastnit při samotném procesu čtení, se zapojením čtenáře do děje jsme se setkali již u povídek. Toto zapojování je dvojí, čtenář je buď překvapen extravagancí, strojeností, a nebo ho naopak zajímá, proč Kondrotas zrovna použil tuto či jinou metaforu a proč popsal zrovna tak tu či onu scénu. Román spadá spíše do druhé varianty. Obzvlášť co se týče první části románu, např. když

---

⁴⁶ Nauja žvaigždė prozos sietyne, Jonas Aleksandravičius, Akiračiai, 1983 m. geg. mėn. 5 (str. 3-6)

⁴⁷ V barokní literatuře se objevuje téma pomíjivosti, smrti či náhlého osudového zvratu. Barokní literatura se vyznačuje patosem a kupením kontrastů, miluje bujnost.

popisuje duševní portrét jedné z postav, Pipirase, používá různých narážek a nedořečených vět.

Román je v podstatě traktátovým stylem popsána historie jednoho rodu. Čtenář snadno nalezne analogii mezi barbarským rodem, Pipirasovou celkovou náladou a nastávajícím osudem. Čtenář sám může prodloužit Pipirasův myšlenkový proces. V jedné scéně Kondrotas jakoby výstřelem odhaluje čtenáři, co Pipiras čte. Pipiras se narcisticky zobrazuje, hovoří o německé idealistické filozofii a teologii a tak nám Kondrotas napomáhá splnit představu jeho „splendid isolation“ a pocitu, co vlastně dělá na zemi. Dále ho vidíme při nejasné scéně s hraběnkou, nebo když srazí k zemi Albase, a později když znásilní Pimé na svatbě a ukřižuje Albase. Kdybychom neznali všechny detaily, byl by jeho obraz prázdnější.

Tímto způsobem popisu se román odlišuje od jiných románů a v rámci žánru románu rozšiřuje jeho možnosti. Kniha čtenáře zaujme intrikami, slovní magií, autorovou svobodou, tvořivostí a také mýtickými prvky. Jedna z postav, hrobař Lizanas a později i vypravěč, je neopravdová, neživá bytost; je jakýsi litevský Ahasveras, věčný žid, člověk bez duše, který je zároveň věčným tulákem. Pro něho v realistickém vyprávění není místo. Kondrotas se nebojí do Lizanase integrovat právě mýtického Ahasvera, protože v něm je zobrazena vlastnost celého lidstva, archetyp, kolektivní vzpomínka lidstva na utrpení. Dává tímto románu světovost, moderní literární zvučnost, do té doby nevídanou v ostatních dílech, používá symboly, metafory, folklórní odrazy, odkazy na historii a kulturu, hledá vhodné vyjádření pro popis, např. u barev: šedý jako odlité olovo, vůz v pepřové barvě, jezero jako nebe v barvě křemenu.

U kritiků vyvolává román různé názory a reakce. Zvnějšku se zdá být jako historický román. Zobrazované události se dějí v Litvě na konci 19. století a začátku 20. století. Autor dokonce uvádí přesná data, 1866-1910, u epilogu 1925. Obyčejně je ale pro historické romány vybráno dramatičtější období. Zde je období z ruské nadvlády a revoluce z r. 1905 přeskočeno, jakoby se ani nikdy nic nestalo. Obyčejně se také vybírají konkrétní historické postavy, ale Žalčio žvilgsnis není zrovna tento případ. Hrdinové románu jsou spíše antihrdinové, jedna z postav, Gaurusis Meižis, je ničemný zloděj a vrah.

Román je řekněme historie rodu Meižiů v průběhu tří generací. Příběh rodu až do posledního člena, který čeká na popravu. Odlišuje se od rodinných britských ság, kde je vykreslován portrét jednoho člena rodiny po druhém, akademičnost je Kondrotasovi vzdálená. Uvádí vlastnosti, které jsou typické pro litevský národ. Kniha začíná vzpomínkami dvanáctiletého chlapce na povstání z roku 1863 a na smrt dědečka. Kondrotas nechce nijak idealizovat pohanství, naopak z popisu pohřbu a procesu kolem smrti dělá grotesku. Scény

jsou přitaženy za vlasy, nahrávají surrealistické fantastice. Pokud hodnotíme román jako celek, tak zjišťujeme, že pohanství je pro děj důležité, protože napomáhá rozvíjet jednotlivé postavy; například pro Anusase je to schopnost citlivě vnímat znamení, pocity, dohady a předpověď z krákání černých vran, nebo je to Gaurusisova panika pro smrt a jeho extáze, když se dívá na plameny ohně.

Kondrotase by bylo možné nazvat jako badatelem duše, zajímá ho nejenom vzhled postavy, ale i její každodenní trápení, starosti a radosti, vše ještě podtrhuje, když je to spojené s určitým obdobím. V Kristupasovi se probudí pohan, když se na podzim bojí, že ho Pimé opustí, nenapadá ho nic jiného, než zaříkávat: „*Ty jsi milá, ale ne moje. Jsem nepřítel Boha, zářivého slunce, bílého měsíce, bílých hvězd. Nemůžu bez tebe žít, stejně jako země nemůže žít bez vody. Vysoušejí se mé rty a zuby, raduj se, mladá dívka Eufemije, myslí na mě, na Kristupase, dnem i nocí, abychom jedli nesněditelné a pili nepitelné.*“⁴⁸

V následující ukázce je krásné nejenom stylistické vyjádření, ale jak autor používá i klasických literárních frázových kadencí: „*Příroda už je člověkem unavená, musí si odpočinout, oddechnout, načerpat nazpátek svoji přírodnost. Lidé toto vycítili podobně jako zvířata, která se při potopě nebo lesním požáru utíkají instinktivně schovat do bezpečí. Ti, kteří orají a sejí svoji půdu, najednou nepoznávají svoje rádlo, najednou jako by to byl kus jakéhosi kovu, studený a ponurý. Ten, který krájí a maže si chleba, celý překvapen, jej odkládá. V takové chvíli jdou duše na okraj břehu, nikam dále nepokračují, popadne je smutek a jenom se dívají na svět kolem sebe, ničemu nerozumějí a nic nemohou změnit. Dobytek se hlásí bučením o jídlo, ale nikdo je nejde nakrmit, je to marné. Celý svět je takový, jak byl stvořen, vyjímají se v něm i neživé věci, které se najednou stávají také živými.*“⁴⁹ Autor chce spojením člověka s přírodou a pohanstvím říci, že jeho postavy svůj neklid vyjadřují přes pohanskou modlitbu, přes slovo.

Kondrotas parafrázuje folklórní prvek vyjadřující smysl snu mladé dívky: „*Nikdo nezaspíval mému chlapci, mému Kristupovi, nikde na světě není starosvat, který by mě k němu přivedl, nedostane tchýně žádné peníze od starosvata a ten nedostane žádné plátno, protože prostě žádný starosvat nebude. Nebudou žádné dárky, jen mého chlapce obléknou do košile, kterou jsem mu ušila a obvinou ho do šálu a on jim za to dá pár drobných. Jaká to ostuda. Panebože, ty dáváš, ty bereš. Ty trestáš, ty svádíš! Amen!*“⁵⁰ Tato ukázka je jen část monologu

---

⁴⁸ Ukázka přeložena z: Saulius Tomas Kondrotas - Žalčio žvilgsnis, leidykla „Baltos lankos“, Vilnius, 2001, str. 37

⁴⁹ Tamtéž, str. 33

⁵⁰ Tamtéž, str. 98

Pimė, který celkově zabírá téměř tři stránky, vypovídá o osudu litevských dívek a popisuje svatbu obecně. Integrována je i Jobova věta „Ty dáš, ty vezmeš!“

Celý začátek, kromě první části, je napsán třetí osobou, vševědoucím vypravěčem. Ale jsou tu i nečekané události. Autor náhle přeskakuje do nepřímé řeči, nechává promluvit nějakou postavu a pak se zase vrací nazpět do vyprávěcí polohy. V druhé části autor dovoluje už i jednotlivým postavám promlouvat v první osobě. Monolog Gaurusise Meižise tvoří jakousi nit románu. Poté, co Gaurusisovi umírají při požáru jeho rodiče, stává se sirotkem. Ujímá se ho na výchovu člověk německého původu, pro okolí světec, ale ve skutečnosti krutý člověk. Gaurusis musí od něho utéct, když mu poničí zahradu a poté ho následně neprávem příliš krutě potrestá. Později ho zadrží carští vojáci. Jejich kapitán Uozolas ho naoko pouští na svobodu, když ho nechá doprovázet vojáka, jenž je dalším provinilcem, kterého má odvést do Kanasu. Gaurusis všemu naivně uvěřil a začal snít o klidném a lepším životě. Vůbec si nevšimne, že se na něho spolucestující tajně domlouvají. Když se mu otevrou oči, už je pozdě, v souboji je nakonec oba zabije. Sám neumí číst, takže neví, že v dopise, který tak chránil a měl ho doručit gubernátorovi, je napsán rozsudek, aby on sám byl uvězněn. K tomu se ještě přidává neplánovaná dvojitá vražda, a tak ho nakonec nečeká nic jiného než poprava. Kondrotas nám také chtěl mimo jiné ukázat, jak ruce, které si v dětství pohrávají s pavučinou, dokážou v dospělosti zabít člověka.

V románu také narazíme na zesměšňování bohatých pánů, podobně jako u Kristijonase Donelaitise v jeho poémě *Roční doby*. Pro ukázkou dobře poslouží úsek, kdy se jmenují všechny různé choroby, kterými trpěl kníže: občas se mu točila hlava, měl žloutenku, zánět zubů, vysoušely se mu vlasy, trpěl exémy, hysterií apod. To se baví syn Albas s otcem-lékařem, který hraběte léčil. Albas otcí ale nedůvěruje, v průběhu hovoru se hádají a nechají mezitím čekajícího pacienta trpět.

4. 1. 2 Mýtické dimenze

Mýtické dimenze románu *Žalčio žvilgnis* objevuje již předdesílaná Daiva Aliūkaitė⁵¹, jejíž názory na Kondrotasovům román tu vlastními slovy předkládám:

Hlavní postavy románu *Žalčio žvilgnis* jsou mýtického založení: Pimė, Anusas, Lizanas, zčásti Meižis a Regina. Lizanas je navíc zosobněním cyklu věčného návratu, umírá a následně vstává z mrtvých. Všechny postavy jsou vždy těsně spojeny s přírodou, ta se zobrazuje i v jejich charakteristice, např. Lizanas je popisován jako ještěrka, rysy Reginy jsou

---

⁵¹ Mitinės dimensijos S. T. Kondroto romane „Žalčio žvilgnis“ Daiva Aliūkaitė, Mitinės dimensijos S. T. Kondroto Romane Žalčio žvilgnis, *Respectus Philologicus* 2(7), 2002 (<http://filologija.vukhf.lt/2-7/aliukaite.htm>)

svázány s vodním chladem a rybinou. Tak se podle autorky článku realizuje podstata mýtu, tzn. jednodušnost přírody a člověka; spojení člověka s přírodou je částečně otevřeno již v předchozí studii.

V opozici stojí postavy románu, které nepocítují jemné smysly života, opustily přírodu. Kapitán Uozolas pohrdá naturalností svého syna Anuse, protože od sebe oddělil kulturu a přírodu. Uozolas vidí význam života jen v souvislosti s hodnotou a pokrokem. K takovým lidem se řadí kromě kapitána Uozolase také kníže Pipiras, zčásti kníže Pelužis a Albas.

V románu je přítomno opakování kosmického mýtu, tj. vědy o stvoření světa, zastoupeny tu jsou dva polární archetypy, narození a smrt; život je podle toho řízen, jsou to vlastně koordinující prvky, které jsou pro děj románu velmi důležité. Jak již bylo zmíněno, postava Lizanase neustále mizí a vrací se, jednou se zrodil v hrobě pod zemí. Hrob je v tomto smyslu podle archaického chápání a asociace podoben děložce. Smrt je tu jako symbolický návrat do matčina lůna. Jeho zmrtvýchvstání je možné považovat za opakování kosmického mýtu, nabízí se samozřejmě podobnost s Kristovým zmrtvýchvstáním.

Na Lizanase se dá nahlížet také z pohanské pozice, ztratil duši a v románu je připodobňován k ještěrce, která ale na druhou stranu může evokovat čerta. Jistá známka nesmrtelnosti je také v popisovaném rodu Mežiů, kteří o sobě tvrdí, že když někdo zemře, zůstává jeho duše v ostaních, rod tímto drží při sobě.

Smrt a také samotný pohřeb jsou momentem, kdy mizí hranice mezi životem a smrtí, tento fakt poznává hlavně Kristupas Mežis ve smrti svého dědečka Venclova. Ten vydává sám pokyny, jak připravit pohřební hostinu, co si obléci, vyjmenovává jednotlivá jídla, rozhodně nechce šetřit. Při hostině hraje symbolickou roli pivo, je důležité jako elixír, esence života. Kristupovi se zdá, že mrtvý deček, který „sedí“ u stolu s ostatními, také pije pivo a že mu dokonce zrůžověly tváře. Smrt je tu rozdělena do několika etap - vyrovnání se s Bohem, hostina, samotná fyzická smrt, dědeček vidí, jak jde k Bohovi, významná je tu také rituální očištná koupel. V případě dědečka se jednalo o dobrovolnou smrt, narozdíl od smrti Gaurusise Mežise, který byl odsouzen a pověšen.

Časové roviny minulosti, současnosti a budoucnosti se v románu prolínají jako řetěz. Stavba domu tu slouží jako rituální prvek, tvoření světa; země jako podlaha, obloha jako střecha, jednotlivé země jako stěny.

Románové ženy se představují jako víly. Jsou blíže k přírodě než muži. V románu se nabízí analogie země=žena. Když se muž spojí se ženou, spojí se tak více s přírodou. Pimè a Regina se od ostatních odlišují, o své osobitosti vědí. Typický vzhled mytologické víly, světlé

vlasý a modré oči, se tu mění v zelené oči a černé, plamenné vlasý jak noc u Pimé a v oříškové vlasý u Reginy. Taková změna není náhodná. Plamen není jen metafora k červené barvě, plamen je vášeň. Černá barva znamená chaos, noc, kterou tak víly mají rády. Obě barvy jsou spojovány s matkou přírodou, takovou spojitost mají i oříškové vlasý Reginy. Stejně jako žena Perkūnase ani obě hrdinky románu nenachází štěstí ve svazku s mužem. Připomíná se nám typický příběh nešťastné lásky, lásky víly k pozemskému muži, kdy vše končí tragicky. Zajímavá je scéna s měsícem, matka Gaurusise kráčela přes pole za svitu měsíce, zastavila se, svlékla si košili, lehla si na trávník. Tiše ležela v rose, otřela se o ní a pak teprve odevzdávala své tělo mužům. Uvedení do věčnosti se potvrzuje, když Pimé vychází z hořícího domu bez vlasů a z ohořelé tváře vystupuje zelená barva očí. V lidové symbolice zelená barva znamená naději, stejně tak třeba Kristův kříž je často zobrazován v zelené barvě. Propletá se tu mýtus s křesťanskými symboly.

Symbol hada je také proplétáním křesťanského a mýtického světa. Hada je v tomto románu jako symbol obou světů, oči Pipirase se popisují jako zařící oči hada nebo slunce je popisováno jako plamený kruh na nebi, jako Bůh, který se na nás seshora dívá. Biblická funkce hada jako fatalická síla, která kontroluje lidské životy, bortí osudy lidí. Lizanas zná osud svůj i osudy jiných lidí, Pimé má také tuto schopnost, ale bojí si to přiznat. Zdá se jí třeba sen, jak přes louku běží její dítě a než přeběhne na druhou stranu, tak zestárne, což je typické pro dítě víly. Hada je také spojen s nekonečností a střídání života a smrti. Hada, v litevštině „gyvatė“ má společný kořen s živým, s životem. Zelená, v litevštině „žalia“, je obvykle spojována se zemskou silou. Lizanův návrat do života připomíná hadí zvyk vysvléknutí z kůže, tím, že Lizanas umřel, se také omladil, občerstvil. Pimé svým rituálem na orosené louce také připomíná svlékajícího se hada. Zelenou barvu Kondrotas opravdu velmi zdůrazňuje, je na místě i zmínit význam litevského „žalia“, které je spojené s „žaltys“ nebo „žalia“, což je barva života a přírody. „Želti“ znamená zelenět, oči obou hrdinek jsou zelené, jako by v nich byl had, který láká muže, oči se v románu popisují a opakují hned několikrát.

4. 1. 3 Vliv magického realizmu

Nerijus Brazauskas ve svém textu⁵² o Kondrotasovi rozebírá oba jeho romány a to tentokrát s ohledem, nebo chceme-li ve srovnání s prózou Latinské Ameriky. V některých aspektech potvrzuje slova předchozích literárních badatelů, některá jsou ale nahlížena novým směrem:

---

⁵² Nerijus Brazauskas, Saulis Tomas Kondrotas ir Lotynų Amerikos proza, Literatūros mokslas ir kritika (<http://www.tekstai.lt/metai/200705/lotynu.htm>)

Kondrotas se odlišuje uměleckou strukturou svých dvou románů od všech ostatních modernistických románů 20. století. Literární kritici i literáti již vyslovili své, ocenili magii slov, autorovu svobodu, tvořivost, mytologický nádech, struktura montážního principu, filozofické myšlení, stylistickou různorodost, podobnost s Dostojevského Zločinen a trestem, zdůraznili zvláštnosti románové struktury, žánru, stylistiky a poetiky. Někteří kritici, např. Albertas Zalatorius, romány kritizují v negativním smyslu. Důvodem je, že si Zalatorius jeho tvorbu nespojuje s představiteli magického realizmu, autory z Latinské Ameriky, kteří stojí za „novým románem“. Magický realizmus je nejčastěji spojován s Argentincem Chuliem Cortázarasem a jeho románem Rayuela, kolumbijcem Gabrielem Garcíou Márquezem a jeho románem Sto roků samoty a mnohými dalšími.

Důkaz o tom, že Kondrotas znal tvorbu Márqueze, nalézáme v Kondrotasově článku *Žodžiu galia*, kde píše o románu Sto roků samoty, obdivoval jej, divil se, jak je možné napsat něco, což už někdo nenapsal. V článku Kondrotas doslova píše: „*Byli jsme unavení od kritiků, jak nám servírovali realizmus, popisný, komentující, vše je zobrazováno jen zvnějšku.*“⁵³ Tradiční pohled se snaží zobrazovat člověka jako člověka každodenních starostí. Kondrotas se naopak snaží zdůraznit, že každý obyčejný člověk je vlastně neobyčejný, jak to platí i u autorů magického realizmu.

V románu *Žalčio žvilgsnis* se Kondrotas nechal magickým realizmem inspirovat. Stejně jako v románě Sto roků samoty – i v *Žalčio žvilgsnis* se setkáváme s příběhem rodinné ságy, v našem případě v průběhu šedesáti let, konkrétně životy tří generací z let 1863 až 1910, v doslovu se pak ocitáme v roce 1925. Stejně jako kolumbijského autora, tak i Kondrota nezajímá přesná historie rodu, ale jejich osudy, v latinsko-americkém románu je hlavní role zbláznění, v Kondrotasově je to vášeň (litevské „aistra“ může znamenat nejen vášeň, ale i touhu nebo také utrpení). Kondrotasovy postavy nevystupují jako objekty lásky a nenávisti, ale jako formy, které jsou naplněny vášní.

Stejně jako u Márqueze, tak i u Kondrotase je popisován pohřeb, smuteční hostina, která se koná několik měsíců, dějí se divné věci a události, které nás překvapují a vyhýbají se všeobecně daným normám, což je typické právě pro magický realizmus.

Kristupas zdědil po dědečkovi vášeň. Ta se projevuje, když se Kristupas zamiluje do Pimė, ona sama ví, že jí způsobí neštěstí. Jednoho dne ji náhodou uvidí kníže Pipiras, zamiluje se do ní také. Náhoda hraje u obou autorů důležitou roli. Když se po této události Pipiras vrátil domů a díval se do zrcadla, jeho oči mu zářili jako hadí oči. Pimė se líbí i

---

⁵³ Ukázka přeložena z: Saulius Tomas Kondrotas, *Žodžiu galia - Poleminės pastabos parašėte* in: *Literatūra ir menas*, 1981, kovo 21

starému Lizanasovi: „*Jsem stařec, ale tvůj vzhled mě přitahuje jako mladíka. Není to dobře, když dívka takto přitahuje muže. Taková dívka nebude nikdy šťastná a ani žádného muže neudělá šťastným, ale hodně jich bude kvůli ní nešťastných a mnoho z nich bude chtít kvůli ní zemřít.*“⁵⁴ Okouzlen je jí i kněz Pelužis: „*Když přicházela do kostela později, nutilo mě to krátce se odtrhnout od kázání a tiše se na ní dívat, jak jde. Samozřejmě jsem to nemohl udělat, ale myšlenky ostatních mužů se na chvíli oddálily od našich modliteb a jejich oči, dokonce i oči starců, se nasměřovaly na ní.*“⁵⁵

V další části románu je vášeň představena ohněm a zelenou barvou, vášnivá postava je i zelenooká matka Gaurusise, která má podobné vlastnosti, které jsou v litevské mytologii připisovány vílám, litevské označení „laumė“, s tímto pohledem se setkáváme i v předchozí studii.

Gaurusis, který žije u nevlastních rodičů a do kterého se zamiluje jejich dcera Regina, je další obětí hadího pohledu. Meižis, který má červené vlasy, symbolizuje tak vášeň pro oheň, což se prokazuje, když zapálí jejich dům. Regina, stejně tak i matka Gaurusise milují více mužů, protože jim je jich líto. Na konci románu poslední z Meižisů vyslovuje i zdroj vášně, když umírá, povídá si s Lizanasem: „*Had, podívej, se dědečku, had se na nás dívá. On svedl prvního člověka, otče, ty sám jsi mi to říkal. To je on. On nás všechny svedl. Ovládá nás, jak se mu zachce, a jeho pohled je zničující.*“⁵⁶ – tato slova Gaurusise vysvětlují, proč se v románu reflektuje vášeň. Spojuje vše do jednoho řetězu, každou postavu: dědeček Venclovas, Kristupas, Pimė, Žilinskas, Pipiras, Lizanas, Pelužis, Anusas, Anelė, Gaurusis, Regina. Kromě toho, Kristupasova neohraničená vášeň je spojována s pohlavní láskou. Ostatní postavy ovládá jiná vášeň. V případě kapitána Uozolase je to vojenská kariéra, jeho chtíč dominovat a vládnout; u Kristupase Gontase je to vášeň pro peníze, u Anusase pravda. Je možné říci, že hlavní hrdina románu je vášeň sama o sobě. Analogicky postavy Márqueze jsou ovládány šílenstvím. Tímto, buď šílenstvím nebo vášní, se jim podaří vycestovat do království smrti.

Vášeň také ovlivnila strukturu románu, utvořila dvě velké části – *I. Atėjimo knyga* (čes. Úvod), *II. Pirmoji amžinybės naktis* (čes. První věčná noc) a ještě třetí, menší část – *III. Epistolinis epilogas* (čes. Epištolní epilog). První kapitola s názvem *Meižiai* plní funkci přede hry, neboť další části mají názvy *Pradžia I* (čes. Začátek), *Pradžia II, III, IV*. Vypadá to, že si Kondrotas hraje metaliterární hru. Románový začátek může být v jakékoliv ze

---

⁵⁴ Ukázka přeložena z: Saulius Tomas Kondrotas - Žalčio žvilgsnis, leidykla „Baltos lankos“, Vilnius, 2001, str. 94

⁵⁵ Tamtéž, str. 108

⁵⁶ Tamtéž, str. 237

zmíněných kapitol. Ať přečteme jakoukoliv část, je možné číst další části, připomíná se nám tím Cortázarovo dílo *Nebe, peklo, ráj*. V druhé části *Pirmoji amžinybės naktis* je příběh o posledním z rodu Meižisů. Tato část je také rozdělena do fragmentů a minipříběhů, přeskakující a znovu se vracějící do narativní linie. V kapitole *Začátek III* se nám zobrazuje jeden den, který začíná probuzením Pimě a popisem snu a ukončí se večerem, kdy kněz Pelužis o deváté večerní vyvětrá pokoj, vypije sklenici mléka, sní krajíček chleba, pomodlí se a jde spát. Dále se čtenář dozví, co přes den dělal Kristupas a Albas. Všechny vypravěče se kinematograficky zastaví u každé postavy, jeho myšlenek, nezřídka i přidá svůj komentář. Podobná strategie, technika filmové montáže, je i u latinsko-amerických románů, která jednotlivé částky spojí v jeden celek. Formálně se obě části románu spojí v *Epistolinis epilogas*, kde se z dopisu Uozolase vysvětlují tři různé varianty života Gaurusise, a to z pohledu kapitána Uozolase, Lizanase a Anusase. Všechny je můžeme prověřit pečlivým pročtením prvních dvou částí románu. V průběhu románu se mění pohled na události prostřednictvím jednotlivých postav. Nejvíce nám svůj příběh vypráví Gaurusis Meižis, který je střídán kapitánem Uozolasem, soudcem Kramonasem a Anelė. Všechny tyto postavy jsou společnými vypravěči a jejich velké množství umožňuje čtenáři vidět různé pohledy, z různých pozic. Ve zmiňovaném začátku vypráví vypravěč, který nejenom komentuje, ale často i filozofuje. Připomíná tak barokní vypravěčský styl, což se také shoduje s jednou z výše uvedených studií.

Kondrotas v románu osobitě tvoří spojení mezi skutečností a fikcí. Historicky zmíněný čas začátku 20. stol se stává mýtickým. Místo děje je Litva, jsou zde uvedeny i různé názvy litevských vesnic: Čekiškė, Seredžius, Raudondvaris, Vilkija. Autor netvoří fiktivní Macondii jako Márquez. Litevské městečka a vesnice, řeky Dubysa a Nemunas formují magický prostor, kde roli hraje litevská folklórní tradice, pověry, obřady, zaklínací formule, legendy a lidové léčitelství. Pimė, která sama sebe označila jako nebohatou novomanželku, odráží v sobě celé litevské svatební panorama (viz. ukázka výše na str. 37 této práce). V tomto jejím monologu jsou koncentrovány nejdůležitější prvky litevské svatby.

Když Kondrotas tvořil umělecké prostředí, využíval originální řešení. Nejdůležitější románoví hrdinové nejsou pojmenováni skutečnými jmény. Pečlivý čtenář si všimne, že skutečné jméno Pipirase je Emilis, u Pimė je to jméno Efemija a u příjmení Lašukase je to Pivorius. V ostatních případech se jméno ani nezmiňuje (např. u Kapitána Uozolase) nebo některé postavy mají stejná jména, jako Regina, milenka Gaurusise či Regina, žena Uozolase. Hrdiny necharakterizuje jméno, ale jistá osobitá zvláštnost: Gaurusis má rudé vlasy, jeho

matka a milenka mají zelené oči. Používání různých jmen a rysů je jakási magická formule, která předurčuje osud člověka.

4. 2 Román *Ir apsiniauks žvelgiantys pro langą*

Abychom shrnuli předchozí část studie Brazauskase, řekněme, že Kondrotas v románu *Žalčio žvilgsnis* osobitě interpretuje historii biblického prvního hříchu. Jeho druhý román *Ir apsiniauks žvelgiantys pro langą*⁵⁷ (1985, čes. A zamračí se ti, co se dívají oknem; v dalším textu citováno už jen: *Ir apsiniauks...*) je možné považovat za interpretaci jiného biblického mýtu a tím je příběh Kaina a Ábela; Abrahamova oběť Bohovi.

4. 2. 1 Pokračování vlivu magického realizmu

Aby i v tomto románu vytvořil umělecký svět jako v *Žalčio žvilgsnis*, spisovatel si vybírá opět svérázný magický realizmus Latinské Ameriky, jeho komunikaci se čtenářem, experimentální vyprávění, sociální strategii zobrazování skutečnosti. Západnímu klasickému modernímu modelu románu příslušící popis, fragmentární vyprávění, proměny statusu vypravěče, intertextovost, metaliterárnost. Poetika latinsko-amerického nového románu dovoluje autorovi navrátit skutečnosti zázračný rozměr, jak jsme viděli v románu *Žalčio žvilgsnis* a tvořit magickou skutečnost a filozofickou reflexivní syntézu v románu *Ir apsiniauks...* Tímto se tedy dostáváme již k Kondrotasovu pozdějšímu dvojdílnému románu *Ir apsiniauks...*

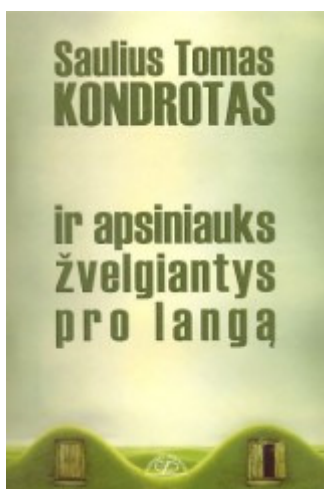
Následující věty, které jsou napsány v barokním stylu, vypovídají o struktuře díla ve smyslu tzv. Borgesova labyrintu⁵⁸: „*Život je podobný zámku, který má nekonečné množství prostorných pokojů a malých komůrek, spoustu obyčejných i tajných chodeb, skřípajících schodů, dusných zákoutí, navlhklých sklepů a pavučinami ozdobených podkroví. Jedny prostory jsou živoucí, druhé již opuštěné, prázdné a neživé, se zdmi oprýskanými jako barbarské obětní tělo s rozedranými kousky kůže. Všude se pohybují stíny, různorodé třesoucí se objekty, do jejichž očí se nelze podívat, nelze je zastavit. Postavy se rozpustí nebo zmizí, aniž bychom je pohledem zachytili.*“⁵⁹ Tento text nás informuje o románovém estetickém

⁵⁷ Název v češtině podle Radegasta Parolka: A zamračí se ti, co se dívají oknem; podle Aleny Vlčkové: A zamračí se hledící z okna; anglické varianty překladu: And Those That Look out of the Windows Be Dimmed; And Faces of Those Glancing through the Windows Will Darken.

⁵⁸ Borgesův labyrint - je většinou kruhový a nemá východ; sjednocuje klamně a zrádné zdání řádu a nepřehlednou chaotickou realitu. Dosažení středu labyrintu však znamená pouze ukončení cesty či hledání, v mnoha případech jde o hledání frustrované či ironicky úspěšné, a porozumění skutečnému stavu věcí. Analogie s lidskou existencí, v níž nevyhnutelným „cílem“ hledání je nenávratnost a definitivita smrti, je nepochybná.

⁵⁹ Ukázka přeložena z: Saulius Tomas Kondrotas – *Ir apsiniauks žvelgiantys pro langą* 1, 2, Vaga, Vilnius, 1985, I. díl, str. 6

programu, kdy je čtenář zván přesunout se do jiné skutečnosti, cestuje labyrintem, aby se stal jedním z mnoha stínů, který hledá cestu, smysl a cíl. V tomto případě se používá opět strategie románu Latinské Ameriky, tj. komunikace se čtenářem. Objevuje se tu oslovení „vy“, které vtahuje čtenáře do uměleckého díla a dokonce se čtenář tak trochu stává i jedním z obyvatel románové vesničky Sniegovije: *„Jakmile Etana zemřel, neočekávaně jste získali zkušenost, že život není obyčejná cesta, po které vy a vaše rodina jdete od prahu ke kadibudce, ani jako napnuté lano, po kterém balancuje akrobat z cirkusu, ale je to klamný labyrint, po kterém bloudíte jako plížící se, rozpouštějící se chiméry, jako stíny.“*⁶⁰

Obr. 11: Obálka knihy *Ir apsiniauks žvelgiantys pro langą*⁶¹

Na začátku románu se zobrazuje Etanův pohřeb, který se ukončuje v jeho závěru. *„Tak dneska jste pohřbili Etana, nyní patří vám.“*⁶² Kompozičně se tak spojují obě části románu, znovu to pomáhá dodržet Borgesovu symetrii. Mezi obě vyprávění o pohřbu je vsunut příběh o uměleckém Etanově znovuvstání z mrtvých. Je to cesta do minulosti, jakási vzpomínková přehrada, kde vystupují tři postavy: Magnus Etana a jeho synové Konradas a Dovydas. Symbolizují tři různé životní modely, které vyplývají z magického dialogu mezi Etanem a mrtvým Dovydasem. Nehovoří jen Etana a zemřelý Dovydas, ale také vypravěč se čtenářem.

Příběh života Etana dokazuje, že život se naplní poté, až pro sebe přijmeme okolní prostředí. Etanovi se přijetí podaří až ve Sniegoviji po ztraceném mládí a dlouhém putování. Teprve ve Sniegoviji najde to, co hledal celé svoje mládí, společnost, která ho neodmítne, protože sama byla z těch, kteří byli odstrčeni. Chudáci se zničenými životy jsou důležitým motivem pro nový román Latinské Ameriky, zdůrazňuje se tak sociální moment. Zkušenost života žebráka či tuláka pomáhá Etanovi poznat nejen sebe, ale také další okolní lidi. Místní na něho hleděli zpočátku ostražitě, neradi přijímali cizince, učaroval jim nakonec svoji

⁶⁰ Tamtéž, I. díl, str. 8

⁶¹ Obrázek převzat z http://ignieska.blogspot.com/2009_02_01_archive.html

⁶² Tamtéž, I. díl, str. 154

odvahou, odhodláním přizpůsobit svět sobě. Získává na svojí stranu i Elzè, Mariji, Mozeriho a Dovydase. Stává se biblickým Abrahámem, když obětuje svého syna.

Kondradas, Etanův syn, byl novodobý Kain. Ještě v dětství Etana vštěpoval svým synům osobitou verzi Kainova provinění. Tvrdil, že nejdůležitější není bratrovražda, ale Kainova odvaha jít ostře proti nepohyblivému světu.

Takto vychován je i Konradas, který to dosvědčuje tím, že v sobě realizuje ty nejdestruktivnější sklony. V románu je spojován s diktátorským fenoménem, který je paralelou s Márquezovým románem *Podzimem patriarchy* (1975). Téma samozvaného diktátora je pro latinsko-americkou literaturu poměrně typické a objevuje se v řadě děl. Zatímco jiní autoři volí přesný dobový rámeček, Gabriel García Márquez zpracoval látku po svém a jinak, zamířil k parodii a satíře. Charakteristický styl vyprávění, příznačný pro jeho román *Sto roků samoty*, je u Márqueze v *Podzimu patriarchy* zúžen na několik bizarních motivů ze života dosazeného tyрана. Spisovatel překvapuje obrazy a scénami, kdy se ve stále nových obměnách kupí obludné fikce, krouživými pohyby děje a anachronismy je popírán lineární čas, kdy se logika jeví jako naprosto nepotřebná a skutečnost je obrazně řečeno trhána na kusy. Autor místo klasické přímé řeči přechází z jedné osoby na druhou, splétá postavu vypravěče s jednajícími osobami, a vytváří tak podivuhodný obraz reality. Skvěle se mu daří zkomponovat rekviem nad figurou jednoho samovládce. Zároveň nastoluje Márquez otázku moci obecně, v románu zaznívá i rozměr existenciální, a v neposlední řadě zde hrají svou roli symbolika a motivy smrti, charakteristické pro barokní období.

Hrdina tohoto románu Patricius Aragonese je Konradasův prototyp, neboť obě postavy symbolizují neskonalou chuť po moci. Aragonese charakterizuje jeho živočišnost a smyslovost a Konradase samostatnost. Hledaje samotu, Konradas odhazuje čest a náboženství, a vybírá si neomezenou moc, dokonce odnímá Sniegoviji smrt. Toto magické rozhodnutí umožňuje autorovi analyzovat lidskou přirozenost. Obyvatelům Sniegovije chybí smrt, odtahují se od nich okolní lidé, kraj objímá ticho a klid. Konradasovi podřízení se starají o hřbitovy, přátelí se se zemřelými a to jim pomáhá pocítit, jak to bývalo dříve, když všechny věci byly na svém místě. Tato zázračnost se stává prostředkem, která ovlivňuje osobnost lidí a kolektivní psychiku. Ve vědomí Konradase se to dosvědčuje v jeho posledním momentu života; pocit svobody k němu přichází, až když zničí pocit samoty. Avšak Konradas už využil možnosti osudu. Unavené oči, které tisíckrát mrkly, uši, které již neslyší, odchází mu cit z prstů, proto může klidně přijmout smrt, kterou mu otec přinesl. Etana zabil svého syna Kondradase a navrátil tak věci na své místo. Odňal lidem magický strach a Sniegoviji vrátil smrt. Příběh Konradase ukazuje život jako model boje.

Dovydasovi, Etanově nevlastnímu synovi, osud svěřil Ábelovu roli. Obrázek Dovydase tvoří mysl zemřelého. Díky rozhovorům s Etanem se z něho stává mudrc, jako v *Žalčio žvilgsnis* v případě Lizana. Fyzická smrt tu není významná, mnohem důležitější je vliv smrti na druhé postavy.

„*Oba mě nenáviděli za to, že jsem je miloval a za to, že oni milovali mě.*“⁶³ - tak mluví Dovydas o lásce mezi ním samotným a Magdalou a jeho bratrem Konradasem. Tato postava je vykládána jako dvojitá oběť. Ze závisti ho obětuje bratr Konradas, ten ho donutí k tomu, aby si sáhl na život. Dovydasova sebevražda se stává znovuzrozením celé Sniegovije. Tato ambivalentnost mluví o tom, že život napravil nepravé Etanovo přesvědčení, jeho mylnou interpretaci příběhu Ábela a Kaina. Život a jeho průběh se spojuje s obětí Ábela a ne s Kainovým proviněním. Dovydasův příběh je jako život modelu oběti.

Tyto modely života mají vliv na románovou strukturu, časový prostor, vyprávěcí koncepci. Dílo tvoří tři díly, které jsou dále rozděleny do stojedenácti kapitol, i když poslední se nevztahují k základním postavám, protože román, jak je zmíněno na začátku, podporuje strukturu labyrintu. Vyprávění se rozbíhá do množství fragmentů, které se různě větví a které spontánně a asociativně vytváří vypravěč. Vytvořením myšlenkového labyrintu se uzavírá dojem pohybu, který potvrzuje experimentální vyprávěcí formu.

Když končí první světová válka, Konradasova matka odešla s jedním vojákem z protivníkoví strany a nechává Etana s dvěma malými dětmi. Kondrotas však rozlišuje skutečnost a umění, proto zmiňovaný čas nemůže být nahlížen z historického hlediska. Dokonce i kdybychom se to pokusili udělat, museli bychom vyměnit dvě poslední kapitoly, které by vyprávěly o komunistické ideologii v budoucím prostoru Sovětského svazu. V románu není téměř vůbec konkrétní čas, zmiňuje se tu jen v abstraktních pojmech jako jsou minulost. „*Minulost. Postupně se do ní noříte. Polohlasem začnete probírat Etanův život.*“⁶⁴ - říká vypravěč. Celý příběh je fenomenologické, nebo-li vytvářející abstrakce ve vědomí, oživení paměti, protože připomíná to, co bylo popravdě odžito, viděno, slyšeno. Paměť nemá čas, může být označen jen jeden moment, který se nám připomíná, pro tento příklad je to Etanův pohřeb, který se koná ve Sniegoviji, v malém městečku u řeky. I když ve vzpomínkách se časový prostor mění, tak románové postavy, alespoň fyzicky, jsou na jednom místě, na hřbitově. Ve vzpomínkách je zafixován jakýsi prostor, všechny postavy jsou trpitelé a jeho výsledky jsou probrány v dialogu Etana a Dovydase.

Osudovou zkouškou se Etanovi stane příjezd do Sniegovije, synovo zabití; pro Konradasa je zkouškou stavba mostu a nové uspořádání pořádku; pro Dovydase je to bratrovo

---

⁶³ Tamtéž, 2. díl, str. 118

⁶⁴ Tamtéž, 1. díl, str. 9

selhání, sebevražda a rozhovor s Etanem. Proměnlivost prostoru je svázána s Etanovým, Konradasovým, Dovydasovým a Marijním odchodem a návratem, s děním, které má magický smysl. Čtenář je vyzkoušen čtecím procesem a vypravěčem, je nutné koncepční dešifrování. Až na konci románu se vyjasní, že vypravěč románu je Sniegovija. Na vyprávění se podílí přímo a nepřímo, připomíná, komentuje, upřesňuje, vypráví ve třetí osobě jednotného čísla a v druhé osobě množného čísla. Sniegovija nabízí čtenáři nejen Etanovu, Dovydasovu a Konradasovu historii, ale i svojí. Takový autorův záměr je spojen se strategií magického realizmu, protože vyprávějíci není člověk, ale městečko. Přesto by bylo přesnější říci, že Sniegovija osobám v textu i případným čtenářům za textem pomáhá si vzpomenout. Paměť určuje vyprávění Sniegovije jako čas budoucí opakovací, totéž dominuje Márquzově v Patriarchově podzimu.

Zmíněné zájmeno „vy“ a jeho používání znamená i metaliterární strategii, která podtrhuje dva fakty. První z nich je v díle probraný smysl umění, který Etana navede na téma a koncept syžetu, a následně učí Konradase a Dovydase, že umění je svoboda, svobodný výraz svobodné duše, té nejvyšší svobody, která není spojována s žádnou autoritou, s žádnými neuměleckými cíly. Avšak Konradas zamíchá uměleckou i životní logikou a to ho změní v diktátora: *„Učil jsem se, že téma a syžet jsou prostředky té nejvyšší svobody. Konradas, který změnil poezii moci, ve skutečnosti přijal podmínky umění, avšak zapomíná, že jakýkoliv syžet, jakýkoliv výplod umění má konec, narozdíl od života, která nemá konce, protože se zobrazuje do syžetu tvůrce.“*⁶⁵ Autor románu tak formuluje rozdíl mezi uměleckou tvorbou a životem, který argumentuje hranicí bytí a nebytí. Jakoby Kondrotas říkal, že umělec může pojmout svoje dílo jako část skutečného života.

Druhý metaliterární strategický základní fakt se objevuje, když na začátku třetí části se nám vyjevuje epizoda, kdy Etana pálí nějakou knihu. Vypravěč říká, že není už možné poznat ani autora ani název. Kniha se pálí, protože její text už byl před očima čtenáře. Kromě toho, autor znovu hraje metaliterární hru, když v předposlední kapitole románu nabízí výtah z již shořelé Etanovy knihy. V ní je zafixována koncepce umělecké tvorby, která vychází z dramatické umělecké skutečnosti, rozvažující spojení děje a postavy, formuluje koncepci hrdiny. Všechno toto je již v románu uskutečněno, proto se můžeme bavit o metaliterárním rozhodnutí, které je důležité pro pochopení textu. Když Etana spálí knihu, jakoby nám ukazoval, že je v něm fiktivní autor celého románu, jím napsaná historie, kterou vypráví čtenáři Sniegovije.

---

⁶⁵ Tamtéž, 2. díl, str. 25

4. 2. 2 Stylistické prostředky, děj

Rimvydas Šilbajoris ve svém článku nazvaný *Gyvenimas kaip klaidus labirintas*⁶⁶ více rozvádí a doplňuje styl a techniky psaní a využívání různých stylistických prostředků v Kondrotasově románu *Ir apsiniauks...*:

Aby vytvořil dojem nekonečně bludné prostorové metafory, použil Kondrotas tyto dva principy: seznam různých protikladů, kontrastů a dlouhý výčet různých věcí. Kontrasty plní prostorné pokoje, tmavé, zaprášené podkroví, prázdnota a věci, které podporují ticho a pohybující se stíny. Dále také zapojuje dvě časové roviny, současnost a minulost. Věci v románu nejsou jmenovány náhodně, bez pořádku, beze smyslu, naopak mají systém, popis člověka je tu v protikladu s popisem zvířat., které mají něco společného s kouzly.

V atmosféře, v prostoru knihy se těžko dýchá. Prostor se nepřelévá celý do magického ,tedy fantastického prostoru, do světa, se kterým nemáme nic společného. Naopak, vypadá to jako bychom byli napůl v pohádce a napůl v přirozené skutečnosti. Již od začátku románu zhypnotizováni kouzelnými slovy, jdeme po Sniegoviji, cítíme divný strach díky až příliš jasně popsané skutečnosti. „*Sedávali jste před fotoaparátem, pózovali jste ve slavnostních šatech, ostrým nožem škrábete ryby nebo zvedáte ruku na dítě, abyste ho zastrašili, sedíte v koutku a pijete čerstvou krev, která akorát natekla do hrnce z krku poraženého zvířete, ...*“⁶⁷ Na jedné straně přízemní, na druhé straně jakoby začarováno do pohádky, dítě, nůž, krev, jako oběť, oběť v kostele, oběť mateřství, je to věta plná kontrastů.

Sniegovija, město/neměsto, bez řeky, bez obyvatel, čas je pravděpodobně nasměrován do doby bolševické okupace, nebo možná mezi válečné období.

Dlouhá řada slov, seznam věcí, mnohovýznamná slova, metafory, kontrasty, dialog a monolog, to vše je přítomno v románu. Nejdříve se zdá, že celá kniha je jakýmsi dialogem, ale je složen z více aspektů. Autorovo slovo, obracení se na čtenáře, nebo na obyvatele Sniegoviji, jakobychom i my byli jejími obyvateli a nutí nás abychom si sami sformovali průběh struktury, čas a místo.

Ne autor, ale čtenář si má na vše vzpomínat, kontrolovat tempo vyprávění. Jiný dialog, možná základní, je dialog ústřední postavy Etana Magnuse, neustálý rozhovor s neživým synem, vlastně se svým nevlastním synem. S Dovydasem, mrtvolou, která leží ve sklepení pod podlahou. Téměř všechny události v knize se dozvídáme v průběhu tohoto rozhovoru. Autor netvrdí, že je to opravdový rozhovor, jinak by se vše přeneslo do roviny fantastického

⁶⁶ Gyvenimas kaip klaidus labirintas (apie romaną Ir apsiniauks žvelgiantys pro langą), Rimvydas Šilbajoris, Akiračiai nr. 10 (194-195)

⁶⁷ Ukázka přeložena z: Saulius Tomas Kondrotas – Ir apsiniauks žvelgiantys pro langą 1, 2, Vaga, Vilnius, 1985, 1. díl, str. 7

románu, ale také neříká, že se rozhovor děje jen v myšlenkách Etana. Tato dvojakost umožňuje různě přeskakovat v ději, z jedné události na druhou, vracet se nazpátek, stejně jako se to děje v našich myšlenkách. Tento způsob rozhovoru vyplňuje metaforu ze začátku knihy, tj. jsme v životě, v kterém bloudíme bez plánu v prostoru.

Dialog mezi Etanem a živým, ačkoliv mrtvým synem Dovydasem doplňuje dialog s mrtvým, ačkoliv ještě živým synem Konradasem, Konradas hledal absolutní moc, zabil tak svoji duši a proto může mluvit s otcem jen v jeho myšlenkách nebo myšlenkách Dovydase.

O událostech se také dozvídáme z rozhovoru Etana s různými ženskými postavami. Abychom byli přesnější jsou to spíše monology žen, které si vedou samy pro sebe, jakoby mluvily k Etanovi, zároveň mluví i ke čtenáři.

Podobně jako Dostojevskij, i Kondrotas využívá všech těchto prostředků dialogu a monologu, aby naplnil filozofickou a psychologickou dimenzi. V rámci rozhovoru mluví za postavy autor, takže i když postavy mluví, jejich myšlenky to nejsou. Dostojevskij ale nechává své postavy samy za sebe rozhodovat; rozhodnout se v mezilidských vztazích, řešit filozofické i metafyzické problémy. Autor často zmizí z románu a objevuje se jen v některé z vedlejších postav jako komentátor či divák. V Kondrotasově případě nakonec vyplývá, že celý román je Kondrotasův monolog, či jakýsi dialog sám se sebou. Kniha vypadá jako myšlenkový pochod celého jednoho života.

Můžeme se ale na román také podívat z druhé strany, a to tak, že kniha je náš myšlenkový proces. Kondrotas nás totiž neustále v průběhu románu vyzývá k přemýšlení, sice nám předkládá vnější stránku, ale tu vnitřní jsme „nuceni“ si dotvořit sami; přesto jako by nás někdo nabádal, co si máme myslet.

Vedení takto za ruku vkročíme do Sniegoviji, setkáváme se s Etanem v době, kdy je již mrtvý. Minulost a samota dýchá smrtí, připravujeme svoji duši oddat s věčností. Etanův život je jako cesta o hledání, bloudění přes události a mezi různými lidmi. Je zde obsaženo mnoho symboliky.

Symbolicky k nám promlouvá autor prostřednictvím Sniegovije, komentář, hlas, interpretující nejen události všední situací, ale i zkušenosti lidí, strach, naděje a mnoho dalších aspektů. Je to komentář a ne chronologicky za sebou jdoucí události. Když se seznamujeme s nějakou postavou, je už možná mrtvá; když je mrtvá, možná se ještě nenarodila.

Pokud máme hledat děj, můžeme stručně říci, že Etana přijel po řece a usadil se ve Sniegoviji, kde nebyl mile přijat. Po nějakém čase se zamiluje do Mariji, která vypadá jako blázen, přišla totiž o muže a zůstala se svým synem Dovydasem sama. Etana s ní má nakonec také syna, narodí se jim Konradas. Z Dovydase vyroste pokorný muž, určený na roli Ábela.

Kondrotas chce nalézt kouzlo na svobodu, chce vytvořit ideální svět. Kraj se ocitá v diktátorském režimu, vzniká jakýsi Svaz a Konradas se stává jeho zástupcem. Má absolutní moc, dává nesplnitelný příkaz postavit most, který nakonec spadne, zjišťuje hranice svých možností. Na konci knihy přichází ke Konradasovi smrt v podobě Etanova otce. Ještě předtím Konradas přinutí Dovydase k sebevraždě, naoko kvůli nešťastné lásce, ale opravdu chtěl spíše dokázat svoji moc nad přírodou.

Příběh o lásce v románu můžeme shrnout následovně: postava Drusky, který je velmi lidský, těsně spojený s přírodou a kterému se Konradas nelíbí, má dvě dcery, Magdalu a Jadvygu. Ta se zblázní po tom, co byla v rukách Konrada. Dovydas ji chce vrátit nazpět, pomáhá ji, hladí ji. Ale v tu samou chvíli se zamiluje do její sestry Magdaly. Již mrtvý Dovydas vypráví svému otci, co se stalo. Konradas spolu s Magdalou ho přinutili, aby se na ně díval při milostném aktu.

4. 3 Biblické motivy v románech *Žalčio žvilgsnis* a *Ir apsniauks žvelgiantys pro langą*

Laurynas Katkus se také vrhnul do světa Kondrotasovy tvorby, a to ve článku s názvem *Rūstusis Dievas: religinė vaizdinija Sauliaus Tomo Kondroto romanuose*.⁶⁸ Hlavním jeho předmětem je detailní a zajímavé zkoumání religiózního zobrazování v obou Kondrotasových románech.

Ještě předtím, než se autor článku věnuje právě jeho dílu, uvádí nás do širšího literárního kontextu, nejdříve s ohledem na dílo laureáta Nobelovy ceny za literaturu Czeslawa Milosze, konkrétně na román *Údolí Issy*⁶⁹, jeho postavy stojí před přírodou jako před tajemstvím, hledí na sebe, na svůj život, na svoji smrt. K meditativnímu popisu přírody jako je u Czeslawa Milosze se obracejí i litevští autoři jako jsou Pulgis Andriušis s jeho sbírkou povídek *Anoj pusėj ežero* (čes. Na druhé straně jezera) a dále Marius Katiliškis nebo Alfonsas Nyka-Niliūnas a Algimantas Mackas.

Takovýto pohled na svět je spojován s postavou Boha. Presentace Boha ve vesnické literatuře, jako např. u Vincase Krèveho, je dobrotivá. Z folklórního hlediska můžeme říci, že Bůh je správný otec, milující za dobro a trestající za zlo; proměnil se vždy v nějakou postavu

⁶⁸ *Rūstusis Dievas: religinė vaizdinija Sauliaus Tomo Kondroto romanuose*, Laurynas Katkus, *Žmogus ir Žodis*, 02 Vol. 10/2008, 75-83

⁶⁹ Román z roku 1955 reflektuje spisovatelovy vzpomínky na dětství v Litvě, kde se narodil. Kniha nás mimo jiné seznámí s detaily oblékání, víry, zvyků, typických zvířat, počasí a jídla. Dokonce i samotné epizody ve vyprávění jakoby spíše sloužily výkladu, jejich skutečné narativní napětí vyprávěč oslabuje; ilustrují „kresovost“: silnou pohanskou tradici, nevykořeněnou ani náboženstvím (víra v ďáblíky, duchy, nemrtvé), zároveň i bázeň před Bohem; vidíme etnickou smíšenost obyvatel, vícejazyčnost, odtrženost od zbytku „moderní“ Evropy. Vše nám autor vysvětluje a názorně předvádí, pečlivě rekonstruuje střípky paměti a lepí z nich dokonalou mozaiku.

a navštěvoval zemědělce, vyzkoušel tak jejich pohostinnost a lásku k bližním; procházel se po polních cestičkách, jako větrná ruka si pohrával s obilím a obohacoval půdu. Byl jako dobrotivý ochránce. Lidem se „zjevoval“ buď v přírodě nebo jejím prostřednictvím.

Takové ztvárnění nejlépe vystihuje Krėvūv pasák Lapinas a bezbožný Vainorus, pro kterého je Bůh ve stromech, trávě, tam, kde sedíme, ve vzduchu, ve větru, který nám ovívá uši. Krėve, celý život polemizoval s křesťanstvím, Vainorovo pojetí a filozofování protiřečí s náboženskými dogmaty, které naopak šíří vypravěčův přítel seminarista. Avšak podobně se „boží přírodnost“ promítá i do křesťanského autora Vaižgantase a jeho díla Pragiedruliai (čes. Vyjasnění), postava Napalys, uléhá do „božsky provoněné louky“, nejenom že se dívá kolem, ale i cítí, chodí, lehá si na záda, poslouchá očima. Boží blízkost nemůže připustit destruktivní síly. Je potřeba přidat ještě jeden důležitý rys, přebytek dobra a harmonie, vnitřní či vnější zlo je jen ojedinělé. Dosvědčují to texty z konce 19. století a začátku 20. století, zejména prozaické texty, jen málokdy se tematicky zaměřily na historické či individuální tragédie. Tímto chtěl autor dokázat, že i např. v próze Mariuse Katiliškise, konkrétně v Miškais ateina ruduo (1957, čes. Do lesů přichází podzim) je boj mezi idylickým rájem a tragickým příběhem lásky a vítězí nakonec idylický ráj.

A jak jsou se zemědělskou agrární mentalitou spojovány Kondrotasovy romány? Co má společného s hospodářským bůžkem a celkově dobrosrdečným pohledem na svět? Jak těmto tématům odpovídají romány *Žalčio žvilgsnis* a *Ir apsiniauks...*? Ve svém článku se Katkus snaží dokázat, že ložiska tradičního světového cítění hrají důležitou roli v Kondrotasově světě, jako objekty opory a dekonstrukce, jako pohnutky kritiky a nostalgie. Tato vazba existuje nejen v současné a historické úrovni, nejen tím, že děj obou románů i většina Kondrotasových povídek se odehrává více či méně v konkrétní charakteristicky tradiční společnosti.

4. 3. 1 Bible jako zdroj inspirace

*„Had, podívej, se dědečku, had se na nás dívá. On svedl prvního člověka, otče, ty sám jsi mi to říkal. To je on. On nás všechny svedl. Ovládá nás, jak se mu zachce, a jeho pohled je zničující.“*⁷⁰ Tak končí druhá část *Žalčio žvilgsnis* napsaná v době Brežněvovy éry. Není to jediné místo, které proklouzlo cenzuře. Ať pročítáme kterékoliv Kondrotasovo dílo, více než současnou literaturu jeho texty připomínají teologický traktát, často pojednávající o pokušení, ctnosti, hříchu a slušnosti.

---

⁷⁰ Ukázka přeložena z: Saulius Tomas Kondrotas - *Žalčio žvilgsnis*, leidykla „Baltos lankos“, Vilnius, 2001, str. 237

V románech najdeme stvoření světa, vyhnání z ráje, Babylónskou věž, Noea, Abraháma a další příběhy, jejich parafráze a různé odkazy na ně, připomíná se Píseň písní, práce apoštolů, Dopis Římanům a citáty z Apokalypsy. Protagonista románu *Ir apsiniauks...* Etana se zblázní, když uvidí Adama, Evu a hada v ráji, v závěrečné scéně Konradas cestuje ve své myslí do Palestiny a prožije události Poslední večeře páně.

I když literatura 80. a 90. let bohatě využívá religiózní a mytologické motivy, Kondrotas v tom není typický. V jeho textech se téměř neseťkáme s orientálními mýty, které přinesl zájem o východní náboženství či s žádnou antickou mytologií, která v té době také prožila znovuzrození, jako např. u Kondrotasova současníka Kornelijuse Platelise. I když se Kondrotasovy postavy oddávají vlivu pohanství, spisovatel se vyhýbá fixní myšlence, půjčuje si jen jednu knihu a tou je Bible, obzvlášť Starý zákon, za časů sovětské nadvlády byl zájem o Bibli neschváleníhodný, navíc se obecně spíše uznával Nový zákon, jehož příběhy se dotýkají i románových syžetů. Obě části *Žalčio žvilgsnis* jsou varianty na vyhnání z ráje, muže a ženu ošálí a přinutí trpět moc a síly, v první části působící přes hraběte Pipirase, v druhé části přes kapitána Uozola. Z téhož základu je postaven i druhý román, kde Konradas zabíjí svého bratra a tento příběh se synchronicky prolíná s vyprávěním o Kainovi (a Jidášovi).

Bez přívlastku „biblický“ se neobejdou kritici ani když hovoří o Kondrotasově stylu, jako např.: V. Kubilius nebo L. Jonušys. Aby utvořil starodávnou atmosféru, využívá archaismy, které si půjčuje ne z „živého nářečí“, ale ze starých rukopisů; používá nejenom obyčejné „lyg“ a „kaip“ ale i neobvyklé „nelyginant“, „sakytumei“, „tarsi“ a „tartum“, „it“.

V románech se imituje religiózní rétorická struktura a tón, přesvědčivý svou opravdovostí, dokonce i v delších časových periodách je cítit jasný rytmus, proto je možné je skvěle číst nahlas. Jako první se nabízí začátek románu *Žalčio žvilgsnis*: „*Per kietus vykius dirvonus, panašius į virkšų išskvarbytą akmeninę lygumą ar upės paviršių, kuris sustingo speigo užkluptas kaip tik tą akimirka, kai vėjo gūsis jį pašaušė, per rudas plikai išganytas pievas, primėtytas karvių mėšlo skritulių, per susivėlusius alksnių guotus atslīūkino žiema, ir svečiai išsiskirstė.*“⁷¹

Časové úseky mění zobecňující srovnání a přemýšlivé aforismy. Mimo to, Kondrotas se nikdy nezastaví uprostřed věty, nebo že by nedokončil myšlenku, vyhýbá se mlčení, nemá rád spisovatele, kteří nedořeknou myšlenku a vyřeší to několika tečkami. V tomto smyslu je jeho intonace blízká rétorické literatuře podobně jako je tomu např. u autorů Jonas Bretkūnas nebo Konstantinas Sirvydas a jejich kázání.

---

⁷¹ Tamtéž, str. 7 (Text jsem ponechala v originále, v češtině by ukázka ztratila smysl.)

4. 3. 2 Kainovo provinění

„Ovládá nás, jak se mu zlíbí. Jeho pohled je zničující.“⁷², říká strachem umírající a na smrt čekající zloděj Gaurusis Meižis. V těchto spojeních, které si spisovatel vybírá z Bible, převládá tematika hříchu a zkázy. Marně bychom v románech hledali božskou starost a pravdu, o kterých se dočítáme v Bibli. Stejně tak je to např. u motivu poslední večeře páně, která je zaměřena hlavně na Jidášovu zradu.

Vyprávění je plně zaměřeno na hřích. Obzvlášť je to patrné v prvním románu, kde všichni protagonisté na vlastní kůži pocítují, že se Bůh od nich odvrátil. Lidem se dostává trest. Pimě, která se chystá vdávat, se v dlouhé modlitbě, které zde uvádím jen část, obrací k Bohu: „...Ty jsi v nás a směřuješ nás tam, kam je třeba, přitom nás neposloucháš. Nedovoliš bys nám alespoň z části porozumět tvé nenávisti? Zařid' to tak, abych byla šťastná. Udělej to tak, aby žádný stín nepadl na moje štěstí při této svatbě...“⁷³, avšak její prosby nejsou vyslyšeny. Navíc, klopýtnutí Pimě, nesmyslné přitahování Pipirasem, který je do ní zamilován, nevypadá na tak velké potrestání. V tomto morálním systému není místo na odpuštění, za jeden prohřešek je třikrát větší trest, což autor dosvědčuje záhubou Gaurusise Meižise, která byla způsobena prohřeškem jeho rodičů.

Vina bez viny, tento fenomén Kondrotase, jak je vidět, velmi zajímá, v takové situaci se ocitá i Uozolasův syn Anusas, jehož nevinný vzhled pomůže přesvědčit Gaurusise uvěřit kapitánovým slovům. Po mnoha letech napíše Anusas svému otci dopis, v kterém vyprovokuje domněnku, že byl vinen na hříchu, ale nezávisle na své vůli. V románu *Ir apsiniauks...* je situace podobná, po vyprovokované smrti Dovydase se Magdala zarmouceně dozvídá, že ve skutečnosti byla jen Konradasova pomocnice, jeho nástroj k smrti Dovydase, jeho bratra.

Proč je bůh tak záporný a nelítostný? Jakoby svět nikdy nebyl harmonický a přátelský k člověku? V obou románech se tvrdí, že takovéto nastavení v minulosti opravdu existovalo, v románu *Ir apsiniauks...* jej autor lokalizuje již v začátku příběhu Bible, před Kainem, jehož novodobý představitel je Konradas, když zabil svého bratra Ábela. Pro románovou koncepci je důležité, když jejich otec Etana usuzuje, že bratrovražda byl už jen následek Kainova provinění. Právě provinění je rozorání země, rozedrání ostrým nožem, ubližovat zemi jen pro své účely, pro své dobro.

Etanovy úsudky se „vписují“ do teologické tradice, která příběh Kaina a Ábela od pradávna vysvětluje jako náboženský a materialistický zásadní konflikt. Zobecňuje se tu dílo

---

⁷² Tamtéž, str. 237

⁷³ Tamtéž, str. 98

sv. Augustýna⁷⁴ a jeho myšlenky: děj mezi Kainem a Ábelem plně ztělesňuje mnohovýznamové lidské protivenství. Starší bratr Kain je opravdový syn svého otce Adama.

Na druhou stranu poničování „zemského těla“, boj proti „svatému přírodnímu světu“ odkazuje na interpretaci a asociuje myšlenky J. J. Rousseaua. Ne náhodou závěry o Kainově vině na konci románu parafrázují slavnou odpověď Rousseaua na otázku, zda se civilizace bouří proti zvykům. Kain nás posunul k pokroku, k umění, k přepychu, bohatství a celkově do materiálního štěstí. Zde je jeho provinění vůči nebi. Avšak narozdíl od Rousseaua, si Kondrotas nemyslí, že je možné se nějakým způsobem vrátit k přírodě. Lidstvo, které se již dávno vzbouřilo proti božskému pořádku, je odsouzeno na věky trpět za svoji vinu. Jen konec příběhu jakýsi „poslední soud“, který čeká obyvatele Sniegovije, vrátí život, ve kterém už nebude provinění, ani zlost, ani temnota, ani nízké vášně nebo mrzáci.

Tato koncepce se v románu *Žalčio žvilgsnis* projevuje ne abstraktními úvahami, ale konkrétním příkladem a tím je stařec Meižis. Téměř na několika desítkách stran, na kterých se pohybuje tato postava, spisovateli není líto podrhnout velikost této postavy. Venclovas Meižis, tvrdý a moudrý člověk, nepochybná autorita, nejen pro vypravěče-vnuka, ale i pro vypravěčova otce. Je zručný tesař, který pokračuje v rodinné tradici a nemyslí si, že by obyčejné řemeslo nějak omezovalo či ochuzovalo. Stařec Venclovas je plný vnitřní svobody a odvahy, sympatizuje s povstalci, nehledě na stanovisko vlády nebo své rodiny, nejsou mu cizí ani mystifikace. Aby udělal dojem na potomky rodiny a rodinu samotnou, mluví francouzsky, rozumí mu však více Němci než samotní Francouzi. Jeho osobitost nejlépe vystihuje jeho smrt. Ačkoliv bojuje s velkou bolestí, kvůli které se stařec zmenšuje a zmenšuje, potí se a pláče krev, velmi hrdině přijímá nemoc a říká, že je to hlas Boha, který ho volá k sobě. Stařec se nebojí smrti a nezávisí na životě, všechno již viděl a dále by se to jen opakovalo, jak sám v románu tvrdí. Hluboké životní zákony dokazuje vzácná schopnost vidět čas své smrti. Meižis svoji smrt diriguje jako režisér, když se podíváme na veškeré podrobnosti ohledně pohřbívání a smuteční hostiny, rodina plní veškeré rozkazy a přání. Zázračně vypadá jeho samotná smrt. Stařec vidí nádherné vize, raduje se, očekávající duše (v litevštině označované jako „vėlės“); tajemné rituály, podobně jako v Údolí Issy, zde je také popisována smrt babičky, podle polské kultury jí na smrtelné postely obklopí ne duše zemřelých příbuzných, ale neviditelní čerti. Z dřívější litevské literatury připomíná smrt Meižise pohřební hostinu v románu Vilius Karalius od Ievos Simonaitytė, také zde je pohřeb popisován dětskýma očima. Vraťme se ale k

---

⁷⁴ Aurelius Augustinus (354 Thagaste, dnes Souk-Ahras v Alžírsku – 430 Hippo Regius, dnes Annaba (v dnešním Alžírsku) byl biskup a učitel církve v období pozdního římského císařství; je též svatým katolické církve. Augustinus je jeden z nejvýznamnějších raně křesťanských filozofů a teologů, představitel latinské platónsky orientované patristiky.

Meižisovi, po nekonečných pohřebních slavnostech, leží v rakvi několik měsíců, konečně přijde zima a on je pohřben. Fantastické hyperboly by neměly přehlušit důležité myšlenky – svojí smrtí Meižis sjednotí svůj rod, svoje potomky, následovníky, daří se mu, aby byli přátelští, jemní a citliví jeden k druhému.

Bylo by chybné rozumět epizodě tak, jak se tak děje často: jako odraz archaických zvyků. Není pochyb, že hyperbola a mystifikace jsou součástí Kondrotasovy poetiky, avšak je očividné, že v mnoha případech nejsou samoučelné. Příběh umírajícího starce je konstruován jako protiklad modernistickému kulturnímu, v litevštině označovaném jako „topas“, což znamená strach ze smrti. V našem kontextu není možné si nevšimnout, že starcova smrt se děje v konkrétní zemi, v litevské historické epoše. Stařec umírá zanedlouho po r. 1863 po povstání a po zrušení nevolnictví. Jak víme, toto datum znamená sociální a ekonomicky-moderní, autorem nenáviděný, začátek „nových časů“. Smrt starce ale můžeme také číst jako symbolizující tradiční vesnicko-kulturně pojatou smrt, nebo také jen jako konec začátku.

Na minulosti zjevně závisí i lidský řád s okolním světem. Když je v obou románech popisována příroda, převládají její nemilé a odporné zobrazování - dusno uprostřed léta, tmavá podzimní noc. Takovými okamžiky se příroda představuje jako osobitý a pro člověka cizí živel a autor ji podtrhuje stylistickými prostředky, v popisech krajiny se vyhýbá antropomorfizmu, tedy napodobování lidské postavy, přístup k člověku jako lidské bytosti.

*„Za podzimní noci člověk chápe, že patří do skupiny podobných lidí jako je on, a že oporu může nalézt jen u nich, protože svět, který jinak vypadá přívětivě a přátelsky představuje svůj smysl: slyš mě, ve svých hloubkách nechávám dozrávat zlost pro tebe a pro tvůj rod.“*⁷⁵ Proti člověku se staví objekty přírody. Vůně konvalinek provází setkání knížete Pelužise s Pipirasem, po kterém se Pelužis stává nevědomky knížecím společníkem; olivová vůně, která pohltila Seredžiai. Když si Gaurusis promítá celý svůj život, všimne si jasného znamení, že jeho smrt je nevyhnutelná, narodil se s černými vlasy, první věc, na kterou si vzpomíná, je kouř, to mu později přivodí pyromanii, lidé ho nazývali vlaštovčím dítětem. Když Gaurusis končí vyprávění jedné události, říká: *„No vidíte, opět jsou zde vlaštovky. To dokazuje, že i kdyby začal nový život, nikdy nebude nadobro oddělen od toho starého.“*⁷⁶ Tyto ptáky potkáváme již na začátku románu, kde Gaurusis zatím nefiguruje, je příznačné, že odkazují na biblické motivy. Po setkání s Pipirasem Pelužis připomíná legendu o Tobijášovi⁷⁷, kterému vlaštovky vyklovaly oči a on oslepl.

---

⁷⁵ Ukázka přeložena z: Saulius Tomas Kondrotas - Žalčio žvilgsnis, leidykla „Baltos lankos“, Vilnius, 2001, str. 35

⁷⁶ Tamtéž, str. 160

⁷⁷ Kniha Tobijáš je starozákonní spis z Bible ze 4-2 st. př. n. l.

4. 3. 3 Oblast mravnosti

Absolutní shoda s přírodou není pro Kondrotasovy romanové postavy přijatelná, jediné co opravdu platí, jsou morální normy. Mravnost je jeden z nejdůležitějších románových pojmů, neustálým objektem k přemýšlení. Vypravěč je jasně solidární se synem kapitána Uozolase, který v dopise napsal svému otci: „*Vaše tehdejší jednání přešlo hranice norem chování do daleko širší a hlubší morální oblasti, kde by jste byl považován za vraha. Začal soudit, aniž byste k tomu měl právo, ať už od lidí či od Boha.*“⁷⁸ Takže oblast mravnosti není jen ten nejhlubší základ lidské existence, člověk je zodpovědný za všechny své činy s ohledem na jakékoliv podmínky. Odkazy na historické a sociální podmínky, které ve své odpovědi vyjmenovává na obranu otec Uozolas, jsou sami o sobě velkým pokrytectvím. Takové přirovnání udivuje svojí radikálností tím více, když příběh hrdinů dosvědčuje, že vymodlit si odpuštění za prohřešek nebo se dokonce vyhnout trestu není vůbec možné. Příběhy představují relativnost dobra a zla, jejich aktéři jsou zobrazováni v negativním světle, jako necitlivé mašiny, Uozolas v *Žalčio žvilgsnis* a doslova jako démonická bytost kníže Pipiras, v románu *Ir apsiniauks...* Konradas. Přesto se většina Kondrotasových postav snaží zkoušet dodržovat jisté principy.

Spisovatel dává důraz na vážnost přecházející až do negativity, zápornosti: „*Ty jsi zrozen z ohně hněvu, ty se nikdy nezasměješ.*“⁷⁹, tak popisuje Pimė Kristupa. Smích a veselost jsou u rodu Meižisů vzácná vlastnost, téměř jako morálně obávaná záležitost. Když se jednou, a právem, syn zasměje starcovi, ten ho za to potrestá a říká: „*Pokud je u nás bída a bolest, nehodí se smát či vysmívat se něčemu. Bohovi se to nelíbí.*“⁸⁰ Syn souhlasí s trestem, po tři další léta se v domě Meižisů nesmí smát.

Románovým postavám je typická tvrdohlavost, která nebere ohledy na okolí, na svoje potřeby ani potřeby ostatních. Aby autor tento rys podtrhl, používá hyperbolu: „*Spory v našem domě nekončily jentak snadno, otec se starcem by se klidně hádali celý den a každý by si stál za svým názorem.*“⁸¹ Když se hádá vesnický lékař Albas se svým otcem kvůli vhodným lékům pro pacienta, jdou ven po sobě házet kameny. Někdy jsou hrdinové přesvědčení o své pravdě až do konce, i když se nakonec ukáže, že se provinili. Stejně tak Gaurusis spálí dům svých rodičů i adoptivních rodičů a stává se pak z něho zloděj. Když ve vězení čeká na trest připomíná si tyto události bez lítosti a výčitek, jen chce ukázat, že není dobrý člověk.

---

⁷⁸ Ukázka přeložena z: Saulius Tomas Kondrotas - *Žalčio žvilgsnis*, leidykla „Baltos lankos“, Vilnius, 2001, 241

⁷⁹ Tamtéž, str. 36

⁸⁰ Tamtéž, str. 15

⁸¹ Tamtéž, str. 47-48

Osobitost románových postav – hněv a sebevědomí v rozhodování; co je správné a opravdové, z podstaty odpovídají rysům jejich Boha. Ještě více se tato podobnost zobrazuje ve vůli trestat sami sebe za hřích. V obou románech se citují slova z Bible „pomsta je moje“; avšak nehledě na to, nebo právě proto Kondrotasovy postavy si toto přisvojují. Když se trochu seznámíme s morálním systémem románu, neměl by nás velmi překvapovat trest, který je podřízen principu „oko za oko, zub za zub“ či ještě tvrději. Za vysmívání Venclovas Meižis potrestá svého syna bičem, za poničení obilí nevlastní otec potrestá Gaurusise tím, že mu zlomí lýtko.

Starý kopáč hrobů Lizanas v *Žalčio žvilgsnis* mluví o Bohu podobně jako Vainorus u Krèveho: „Ty jsi přemýšlel, kde je Bůh? Já jsem ho neviděl. Podívej se kolem sebe a uvidíš jeho pohyb. Zavane vítr, provětrává jasmínové keře, na obloze poletí oblaka, která budou představovat různé tvary, poteče řeka“.⁸² Avšak autor nám dává na srozuměnou, že toto povídá Lizanas směrem k Pimě jen z toho důvodu, protože se nemůže na ní vynadávat a ačkoliv je stařec, má hříšné myšlenky. Bůh, který se schovává v přírodě nezaručuje morálku.

Spisovatelův pohled na pohlavnost dobře popisuje A. Zalatorius. Podle tohoto kritika, Kondrotasovi lidé jsou spontánní svou touhou, tyto pouta jsou pro ně úzkostlivá, bojí se jich, ale zároveň jsou sladká, lákavá. Smysluplnost je jejich neustálá emoce, i když se jí snaží ubránit nebo před ní schovat. Do románu *Žalčio žvilgsnis* nebyl v litevské literatuře román, který by se zabýval lidskou přirozeností v tak tragické a vyhrocené krajnosti. Ačkoliv Zalatorius oceňuje Kondrotasovo dílo s rezervou, tento aspekt považuje za novou stránku v historii litevské literatury. Popravdě, v románech je téma erotiky bráno otevřeně a důkladně. Zalatorius si také správně povšimnul, že autorovo úsilí je zobrazovat jejich pouta, jejich hrozící aspekty. Erotika románovým postavám nepřináší štěstí nebo radost, naopak, ukazuje se, že vášně ničí jejich samostatnost, oslabuje vůli, nutí je být směšnými a nakonec jim zničí život. Touha je osudová jen tehdy, pokud pochází ne od samotného člověka, ale jen tehdy, když se člověk stává objektem touhy někoho jiného, tak jak je to u osudů románových žen, např. v *Žalčio žvilgsnis* (Pimě) nebo v *Ir apsiniauks...* (Magdala).

Touha nemá žádné zábrany, dostává se i do rodiny. Jsou jí ovlivněny vztahy mezi synem a matkou - Gaurusis a jeho matka v *Žalčio žvilgsnis*; otec a dcera - Marija a její otec v *Ir apsiniauks...* Na druhou stranu, sexuálníost není pro autora zajímavá sama o sobě, je těsně spjatá s člověkem, s jeho koncepcí úpadku. To dosvědčuje fakt, že Kondrotas zůstává viditelně odolný mezi „liberálními“ spisovateli, autorem tohoto označení je Viktor Jerofejev, což znamená triviálně zpopulárnět, lákat čtenáře na zakázané v tehdejší době sovětskou

---

⁸² Tamtéž, str. 95

cenzurou pikantní detaily lidského těla. Spisovatel, jak je vidět, by souhlasil s Aureliem Augustýnem, že ze všech lákadel je jen jedno, kterému se nedá vyhnout a neustále pokouší rozum, tím je pohlavní přitažlivost, stopy najdem již v prvotním hříchu u Adama a Evy.

Další vzpoura proti božskému pořádku je touha po moci. Jak vidíme, provinění Kaina, jeho smysl byl v přání vládnout světu přírody, přání, ovládat přírodu moderní technikou, přístroji, které nejsou známkou štěstí ale ani utrpení. V sociální rovině odpovídá touze po absolutní moci.

Konradas v románu *Ir apsiniauks...* je zobrazován jako protějšek typu „starého člověka“. Etana, který Konradase pozoruje, si několikrát všímá nejenom jeho kouzelné krásy, ale i neuvěřitelného rozumu. Na rozdíl od zdrženlivého Venclovase Meižise, Konradas je energický, chytrý člověk, který má neuvěřitelný vliv a moc. Když staví most, přesvědčí k této stavbě nejen obyvatele Sniegovije ale i výše postavené pány. Na druhou stranu je velmi patrná Konradasova arogance, dokonce i na otce pohlíží zvrchu, je egocentrický. Když most spadne, zajímá se jen o své zdraví, chová se panicky, v místnosti pro něho není dostatečně čerstvý vzduch apod.

Když Konradas uvěřil své genialitě a svému vývoji, chce utvořit novou společnost a stát se jejím vládcem a dosáhnout tak svobody. Nechce si nechat ničím omezovat svoji mysl. Všechno to zákonitě vede k morálnímu relativizmu, podle Konradase, čestnost se hodí jen nerozumným bytostem, svobodný rozum je ničí a trápí. Takový názor ale vždy končí zničujícím tyranstvím.

4. 3. 4 Historická zkušenost, krutý Bůh

V jednom ze svých článků charakterizuje Vytautas Kavolis Litevce konce 19. století - nevinný, sentimentální, důvěřivý, vzdálen od tehdejšího západoevropského (nebo ruského) psychologického komplexu. V Kondrotasových románech litevská formující se epocha vychází úplně jinak, můžeme říci v opačném světle. „Nevinná a důvěřivá“ litevská deroucí se nezrocená vášeň; místo organicky hierarchických a tradičně navyklých společností vidíme autonomní konfliktní individua. Dokázat, že tato interpretace je historicky oprávněná, potřebovali bychom na to zvláštní samostatnou studii, ale je očividné, že impuls pochází z aktuální zkušenosti spisovatele. Tak je bezpochyby možné rozumět i jeho slovům, které vyslovil, když emigroval, že ve svých románech nic neměnil, až na jednu věc – čas děje.

Jinak řečeno, na epochu konce 19. stol. a zač. 20. století hledí Kondrotas z pohledu své současné perspektivy. Jeho pohled ovlivňuje ze všeho nejdříve katastrofa zprostřed století: ztráta nezávislosti, válka a totalitní represe. Proč se tak stalo? Zde není Kondrotas sám.

Neskrývaná nostalgie po tradiční společnosti, vedle zjištění, že záhuba je nezastavitelná, to jej spojuje i se staršími autory jako je např. Marcelijus Martinaitis, Romualdas Granauskas. Rozdíl je však v tom, že Kondrotas tuto problematiku uchopuje nejen jako osobně prožitý historický základ, ale také obecně v širší historicko-filozofické rovině. Přesvědčení, že za záhubu starého světa je odpovědný moderní svět a nejenom totalitní odrůda, přibližuje se k ostatním filozofům, jako je např. zástupce Kornelijus Platelis.

Nás však nejvíce zajímá to, jak se Kondrotas věnuje religiózním zobrazováním. Jeden z významných poválečných autorů, působících v Německu, George Steiner, za představitele duševní krize považuje teologa Karla Bartha a jeho díla, známý je jeho výrok „Bůh promlouvá ke světu svým věčným NE.“ Není těžké si představit, že tyto slova vyslovuje i Kondrotasův románový Bůh. Dobrosrdečného a starostlivého Bůžka mění ve zlého a nepředvídatelného. Tomu i odpovídá přehlížení koncepce člověka, moc zla, i vnější, i skrývající se v samotném nitru člověka, která lehkomyšlně ignoruje staré způsoby myšlení, stává se tak jedním z nejdůležitějších témat. Téma ztvárňuje vyhnání z ráje, motiv Kainova provinění, projevují se příběhy lidí ve smyslu „viny bez viny“. Takovouto reprezentaci morálního chování najdeme i v dílech jiných spisovatelů z dob nadvlády Sovětského svazu, avšak pouze Kondrotas jasně zobrazuje blízkost přirozené koncepce hříchu.

Přesto, že jsme nahlédli do historické živné půdy, která způsobila takovéto zobrazování, zůstává ještě otevřená otázka na její literární reprezentaci a místo v literární tradici. Zde je potřeba dílo nahlížet nejen z literárního hlediska litevského, ale i v celosvětovém měřítku. Zločin a trest, tematika okrajových životních situací spojuje Kondrotase s Fjodorem Michajlovičem Dostojevským, nebo jej s ním spojuje i z hlediska technické stránky, nejvíce se od Dostojevského naučil používat dialogy jako prostředek k vyjádření filozofických a psychologických dimenzí. Fatalický pohled na historický průběh je společný i u prozaika Gabriela Garcíe Márqueze a jeho tvorby, jehož vliv na Kondrotase se zmiňuje nejčastěji.

Přesto nejsilnější vliv, jak se Katkus domnívá, měl na Kondrotase nejspíš William Faulkner, který pravděpodobně ovlivnil i samotného Márqueze. Literární kritici srovnávají především podobnost románů *Žalčio žvilgsnis* a Faulknerův román *Když jsem umírala*⁸³: pohřeb jednoho z členů rodiny; hrdina románu zapálil chlív, tento motiv se opakuje u Gaurusisovy pyromanie; dále je to v zorném úhlu socio-historické problematiky: dezintegrace

---

⁸³ *Když jsem umírala*, román, 1930, tragikomický příběh ze života bílé chudiny amerického Jihu, popisuje desetidenní pohřební pouť provázenou přírodní katastrofou. Za této pohřební cesty, jejímž důvodem je splnění posledního přání umírající matky početné rodiny, že bude pohřbena v Jeffersonu, členové svým jednáním a mluvou odhalují své charaktery a důvody svých činů, přičemž čtenář je do děje vtahován tím, že musí dialogy a jednání osob domýšlet a kombinovat a sám si tak celý příběh objevovat.

zemědělské společnosti v moderním pohledu; nakonec je to kompoziční technika: jednotlivé postavy mluví vždy v první osobě, v ten daný moment jsou vypravěči příběhu a příběh je tak nazírán z jejich pohledu.

Když Faulkner tvořil sugestivní mýtus o nevyhnutelném prokletí, opíral se o kalvinistickou predestinaci, tj. předurčení k věčné blaženosti nebo záhubě. Spisovatelovy postavy ovládá osud, který není oddělen od hříchů jejich rodičů a který nechává malý prostor smysluplnému normálnímu životu, tak hovoří Sandra L. Kleppe v článku Bohovo prokletí u Faulknerova románu *Jdi níž, Mojžíši*. Tento Faulknerův a Kondrotasův společný bod odráží ještě jeden teologicky zaměřený aspekt. Popravdě Kondrotasovy náboženské obrazy jsou blíže ne katolickým, ale protestantským a ponejvíce kalvinistickým tradicím. Osobní vztah s Bohem a Biblí, obzvláště se Starým zákonem je důležitý. Suverenita a přísnost Boha je zdůrazňována, víra ve všemocný hřích, který nepocítí jen jeden člověk, také Bohem určený osud, který navazuje na obrázek dogma predestinace; morální rigorismus a dokonce personální role jako např. Aurelijus Augustinas, vliv Sv. Augustýna pro kalvinistickou teologii byl vedoucí a unikátní; tyto kalvinistické teologické profily se hodí i Kondrotasově náboženskému diskurzu. Je možné říci, že v okruhu litevské literatury je Kondrotas výjimkou jako zástupce augustinského myšlení.

Nebude právě toto důvodem pro jeho označení jako kontroverzního autora? Samozřejmě, vynecháme-li textový substrát, biblický nebo folklórní, jehož přítomnost je bezpochybná, je těžké posoudit, v jakém rozsahu máme tu čest s vědomou protestantskou recepcí. V několika různých rozhovorech Kondrotas zdůrazňoval, že je agnostik, tj. zastávající názor, že určitou věc nelze poznat, nebo prokázat její existenci, nebo ji lze lehce zpochybnit, nejčastěji uplatňováno na "nepoznatelnost" Boha. Náboženstvím se zabývá jen jako součástí kultury. Tato biografická znalost nám však nepomůže ujasnit, jak může být spojen s protestantsvím přes kulturní prostředí, i když např. v románu *Žalčio žvignis* je patrný vliv kultury Malé Litvy a její literatury a motivy propletené s motivy Velké Litvy. Na druhou stranu, pokud by tu nebyla genetická vazba s protestanstvím, celkový smysl by to nezměnilo.

5. Závěr

Tímto naše putování po světě Kondrotasových knih končí, domnívám se, že jsem pro tuto chvíli vyčerpala všechny možné aspekty a náhledy na jeho tvorbu prostřednictvím literárních odborníků, kterými jsem se buď inspirovala při psaní této práce, nebo které mi moje názory někdy potvrdily, někdy je vyvracely, ale nejčastěji byly opravdu obohacující a rozšířily pohled na Kondrotasovu tvorbu jako celek.

Povídky a romány Sauliuse Tomase Kondrotase jsme zasadili do litevského i celosvětového literárního kontextu. Výjimečnost Kondrotasovy tvorby, podle mého pohledu, spočívá ve skloubení jednak vlivu magického realizmu a surrealizmu, dále v proplétání biblických a pohanských motivů zdůrazňující tak litevskou historii, jejímž prostřednictvím Kondrotas podrobně zkoumá psychiku člověka.

Zjevná je inspirace v tvorbě dalších autorů, jako např. F. M. Dostojevským, W. Faulknerem a v případě magického realizmu G. G. Márquezem. V celé jeho tvorbě můžeme najít opakující se náměty, témata, znaky či symboly, mezi něž patří např. téma smrti, podrobné vyjmenovávání, překračování hranice běžného vnímání světa, barvitý popis; Kondrotas rád tvoří složitou strukturu díla vyznačující se dlouhými konstrukcemi vět.

Ke všemu se navíc přidává čerpání literárního látky ve folklórních zvycích a netradičně se můžeme setkat i s antikizujícími tendencemi při využívání legend, např. legenda o Palemonasovi.

Vzhledem k tomu, že sám Kondrotas komentoval svoji literární činnost, byla by škoda na závěr neuvést tento názor na tvorbu jako takovou:

„Tvorba je únik do svobody. Je to osvobození od klepet historie, od osobních překážek. Je to cesta jak překračovat hranice – přírody, autority, veřejnosti, náboženství, svědomí, kánonu. Říká se, že je něco zakázané, ale když něco opravdu chceš, potom je to povoleno. Ve skutečnosti je tato fráze jen zřídka kdy uskutečnitelná, v tvorbě je vždy možná. Mám na mysli uměleckou tvorbu. Sny jsou také tvorba, ale ne umělecká. Netvořím sny, ty se tvoří sami, stejně jako svět. Sen je také svoboda, ale svoboda snu není moje. Ve snech nejsem svobodný. Sny nemohou být vědomě kontrolovány, nemůžete se proti němu bránit. Ve snu se musíte postavit nad sen, být jako pozorovatel. Víze z použití narkotik jsou také jako sny. Netvořím je. Nejsou v mé vědomé moci, nejsem svobododný v jejich podmínkách. Můžu být šťastný ve snech, můžu být šťastný v halucinacích, ale pouze jako dar a určitě ne jako výsledek mé vlastní činnosti.

*V tvorbě, nebo na druhé straně reality, nejsou zákony cestování, žádné značky, žádná morálka. V tvorbě neplatí $E=MC^2$, ani třetí zákon termodynamiky. Někdy tvorba vyžaduje tyto zákonitosti a oni se objevují na druhé straně, někdy není možné, aby je tvůrce znal dobře. Pro dobrou improvizaci musíme znát kánon. Pro překročení hranic vědomí musíme tuto hranici vidět jasně. Bez pravidel nemohou být žádné výjimky. Skutečnost je ve sbírání pravidel, tvorba je výjimka. V tom leží skutečný paradox. Otroctví je první podmínka požadovaná pro únik do svobody. Pro tvorbu je potřeba být otrokem, být jím vůči přírodě, autoritě, veřejnosti, náboženství, vědomí, kánonu, osobnímu selhání. Nejsou tu žádní šťastní tvůrci. Šťastný a svobodný umělec nemůže existovat. Když nic není zakázané, nic nemůže být zločin. Tvorba končí, když se tvůrce podaří se osvobodit jako, když se had vysvlékne z kůže. Tak začíná šťastný a tak začíná zároveň i nudný život.*⁸⁴

Doufejme, že se Kondrotas, ačkoliv se pravděpodobně v tuto chvíli cítí svobodný a nemá potřebu psát, k literární tvorbě vrátí a nás, čtenáře, obohatí o další kousek jeho světa bez hranic.

---

⁸⁴ Ukázka přeložena z článku:
http://www.booksfromlithuania.lt/index.php?page_id=22&action=info&WriterID=3Saulius Tomas Kondrotas

6. Seznam studijní literatury

Odborné knihy:

- Gintaras Beresnevičius, Lietuvių religija ir mitologija, Tyto alba, Vilnius, 2004
- Viktorija Daujotytė, Tekstas ir kūrinys, Kultūra, Vilnius, 1998
- Viktorija Daujotytė, Literatūros filosofija, Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001
- Alfredas Gusčius, Kintantis prozos pasaulis (str. rinkinys), Vaga, Vilnius, 1985
- Jūratė Sprindytė, Lietuvių apysaka, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Vilnius, 1996
- Naujausioji lietuvų literatūra (1988-2002), Giedrus Viliūnas (sudarytojas), Alma littera, Vilnius, 2003
- Lietuvių literatūra šiuolaikinėmis socializmo sąlygomis (str. rinkinys), S. Gaižiūnas, V. Galinis, A. Kalėda ir kt., Red. J. Lankutis, Vaga, Vilnius, 1986 (270-273)
- Lietuvių literatūros enciklopedija, V. Kubilius ir kt., Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Vilnius, 2001
- Slovník pobaltských spisovatelů, Naděžda Slabihoudová, Alena Vlčková, Pavel Štoll, Nakladatelství Libri, Praha, 2003
- Eva Lukavská, „Zázračné reálno“ a magický realizmus, Host-vydavatelství, s. r. o., Brno, 2003
- Radegast Parolek, Litevská literatura (vývoj a tvůrčí osobnosti), Bohemika, Praha, 1996
- Laima Arnatkevičiūtė, Paradoksas kaip pasaulio suvokimo būdas, in: XX amžiaus lietuvių literatūra, Ričardas Pakalniškis, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Vilnius, 1994
- Lietuvių literatūra šiuolaikinėmis socializmo sąlygomis, S. Gaižiūnas, V. Galinis, A. Kalėda ir kt., Red. J. Lankutis, Vilnius, Vaga, 1986 (270-273)
- Pasakotojo-personažo plotmė. Analitinė perspektyva in: Romano struktūros matmenys, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Vilnius, 1996

Odborné články v literárních časopisech:

- Audronė Barūnaitė Willeke, Naujieji laikai ir senieji mitai S. T. Kondroto kūryboje in: Metmenys, 56, 1989
- Aleksandras Krasnovas, Istorijos, kurios plečia pasaulį in Pergalė, 3, 1983

- L. Mockūnas ir V. Kavolis, Lyg gyvenimas prasidėtų iš naujo, Pokalbis su Kondrotu, Akiračiai, 2, 1987
- Nikolė Zand, Saulius Kondrotas - Žmogus be tėvynės iš įsitikinimo (pokalbis - išspr. Le Monde 1992 11 06), Literatūra ir menas, 1992 lapkričio 28 (iš prancūzų kalbą vertė V. Bikulčino)
- Daiva Aliūkaitė, Mitinės dimensijos S. T. Kondroto Romane Žalčio žvilgnis, Respectus Philologicus 2(7), 2002 (<http://filologija.vukhf.lt/2-7/aliukaite.htm>)
- Nerijus Brazauskas, Saulis Tomas Kondrotas ir Lotynų Amerikos proza, Literatūros mokslas ir kritika (<http://www.tekstai.lt/metai/200705/lotynu.htm>)
- R. Šilbajoris, Gyvenimas kaip klaidus labirintas (apie romaną Ir apsiniauks žvelgiantys pro langą), Akiračiai nr. 10, (194-195)
- Nauja žvaigždė prozos sietyne, J. Aleksandravičius, Akiračiai, 1983 m. geg. mėn. 5 (3-6)
- Rūstusis Dievas: religinė vaizdinija Sauliaus Tomo Kondroto romanuose, Laurynas Katkus, Žmogus ir Žodis, 02 Vol. 10/2008, 75-83

Zdroje na internetu:

- www.culture.lt (článek o Kondrotasově fotografické práci)
- www.skaityta.lt (recenze ke sbírce povídek Kentauro herbo giminė)
- www.tekstai.lt/tekstai/kondrota/index.htm (zde jsou dostupné povídky k přečtení v litevštině: Priesaika, Chimera, Meilė pagal Juozapą, Eskizas, Rytas išaušo, Kita versija, Kornelijaus Jedermano rūpesčiai, Kaip mano prosenelis grįžo į doros kelia, Kolekcionierius, Senas namas, Ko mes niekada nenorėtume, Facecija)
- www.booksfromlithuania.lt (Kondrotas - život, recenze k jeho dílu)
- www.lfc.lt (stručně o filmu Žalčio žvilgnis)
- www.aidai.lt (Kondrotasův článek o jeho práci v rádiu Svobodná Evropa)
- www.kondrotas.com (na těchto webových stránkách Kondrotas prezentuje své fotografie)
- www.akiraciai.vdu.lt (odkazy na odborné články)
- http://is.muni.cz/th/64828/ff_m/ (Andrea Starostková – Magický realizmus v české literatuře a jeho afinita s literaturou světovou – diplomová práce)
- <http://www.bernardinai.lt/index.php?url=articles/69733>, Saulius Tomas Kondrotas. Neužsikrauti naštos, 2007-11-12, Su Sauliumi Tomu Kondrotu kalbasi Robertas Kundrotas

- <http://www.alietuvis.us/al/index.php?news=109> („Los Angeles pamilau iš pirmo žvilgsnio“, Vita MALINAUSKIENĖ)
- www.lituanus.org/2004/04_3_3Cidzikaite.htm, LITUANUS , LITHUANIAN QUARTERLY JOURNAL OF ARTS AND SCIENCES, Volume 50, No.3 - Fall 2004 Facing the Other in Lithuanian Prose: Saulius Tomas Kondrotas's „The Slow Birth of Nation“; DALIA CIDZIKAITĖ, University of Illinois at Chicago

Literatura S. T. Kondrotase:

Povídky:

- Saulius Tomas Kondrotas, Pasaulis be ribų (sbírka), Vaga, Vilnius, 1977
- Saulius Tomas Kondrotas, Įvairių laikų istorijos (sbírka), Vaga, Vilnius, 1982
- Saulius Tomas Kondrotas, jednotlivé povídky: Eskizas a Kornelijaus Jedermano rūpesčiai, vydané v časopisu Metmenys, 56, 1989 (nebo dostupné na internetu na výše uvedené adrese: www.tekstai.lt)
- Saulius Tomas Kondrotas, Meilė pagal Juozapą (sbírka), Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, Vilnius, 2004

Konkrétní povídky ze všech sbírek (seřazené abecedně):

- 1892 metų progreso idėja (čes. Myšlenka vývoje roku 1892)
- Chimera (čes. Chiméra)
- Eskizas (čes. Skica)
- Facecija (z latiny – v češtině význam: Výsměch)
- Kabantis namas (čes. Visící dům)
- Kaip mano prosenelis grįžo į doros kelią (čes. Jak se můj pradědeček vrátil na dobrou cestu)
- Kaolinas (čes. Kaolín)
- Kentauru herbo giminė (čes. Kentaurův rod)
- Kita versija (čes. Jiná verze)
- Ko mes niekada nenorėtume (čes. Co bychom nikdy nechtěli)
- Kolekcionierus (čes. Sběratel)
- Kornelijaus Jedermano rūpesčiai (čes. Starosti Kornelijuse Jedermanase)

- Laiminga pabaiga (čes. Šťastný konec)
- Meilė pagal Juozapą (čes. Láska podle Josefa)
- Netekesiu už Jūsų, Antanai (čes. Nevdám se za Vás, Antane)
- Pilkieji akmenys, baltosios šaknys (čes. Šedé kameny, bílé kořeny)
- Ponas Marženičius (čes. Pan Marženičius)
- Priesaika (čes. Přísaha)
- Raudona lapė (čes. Rudá liška)
- Rytas išaušo (čes. Den se rozedněl)
- Rūke mano siela (čes. Moje duše v mlze)
- Senas namas (čes. Starý dům)
- Tautos gimimas (čes. Zrození národa)
- Vėjas (čes. Vítr)
- Žiemos kampanija (čes. Zimní společnost)

Romány:

- Saulius Tomas Kondrotas - Žalčio žvilgsnis, leidykla „Baltos lankos“, Vilnius, 2001
- Saulius Tomas Kondrotas – Ir apsiniauks žvelgiantys pro langą 1, 2, Vaga, Vilnius, 1985

Odborné Kondrotasovy články:

- Saulius Tomas Kondrotas, Žodžių galia - Poleminės pastabos parašėte in: Literatūra ir menas, 1981, kovo 21
- Saulius Tomas Kondrotas, Dėl literatūros kalbos in: Literatūra ir menas, Nr. 49, 1984 m. gruodžio 8 d.

Kondrotasova tvorba v českém překladu:

- Láska podle Josefa, S. T. Kondrotas, Literární obyděník Tvar, 2006/02, str. 16-17 (v překladu Lucie Korbélyiové)
- Sběratel, S. T. Kondrotas, viz. příloha č. 2 této práce